

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

**KONVENSIYANIN 5-Cİ
MADDƏSİ ÜZRƏ TƏLİMAT**

**AZADLIQ VƏ TOXUNULMAZLIQ
HÜQUQU**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**Programmatic Cooperation Framework for
Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine and Belarus**

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Bu hesabatı çap şəklində və ya internetdə (və ya onun tərcüməsini) yenidən dərc etmək istəyən nəşirlərdən və ya təşkilatlardan əlavə təlimat üçün publishing@echr.coe.int ünvanı ilə əlaqə saxlamaq xahiş edilir.

© Avropa Şurası / Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, 2014

Bu Təlimat Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Tədqiqat Şöbəsi tərəfindən hazırlanıb və Məhkəmə üçün məcburi qüvvəyə malik deyil. Təlimatın ilk nəşri 2012-ci ilin iyun ayında işıq üzü görüb. Cari ikinci nəşrin əlyazması 2014-cü ilin iyun ayında yenilənib; üzərində redaktə düzəlişləri aparıla bilər. Sənədi www.echr.coe.int ünvanından yükləmək olar (Case-Law – Case-Law Analysis – Cas-Law Guides). Tərcüməyə görə yalnız tərcüməçi məsuliyyət daşıyır.

Bu nəşr Şərq Tərəfdaşlığının Proqram Əməkdaşlığı Çərçivəsində (PCF 2015-2017) Avropa İttifaqının və Avropa Şurasının “Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnun Azərbaycanda tətbiqi” Birgə Proqramının vəsaiti hesabına dərc olunub. Nəşrdə ifadə edilən fikirlərə və şərhlərə görə Avropa İttifaqı, Avropa Şurası və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi məsuliyyət daşımır.

MÜNDƏRİCAT

I. TƏTBIQ DAIRƏSİ	5
1) Azadlıqdan məhrum etmə	5
2) Tətbiq edilməli olan meyarlar	5
3) Həbsxana daxilində görülən tədbirlər	6
4) Hava nəqliyyatı sərnişinlərinin təhlükəsizlik yoxlamaları.....	6
5) Tutulma və ya həbs edilmə xaricində azadlıqdan məhrum etmə	6
6) Azadlıqdan məhrum etmə halında pozitiv öhdəliklər.....	7
II. 5 § 1-CI MADDƏYƏ ƏSASƏN HƏBSİN QANUNILİYİ	7
1) 5-ci maddənin məqsədi	7
2) Milli qanunvericiliyə riayət	8
3) Milli qanunvericiliyə riayət olunmasının yoxlanması.....	8
4) Ümumi prinsiplər.....	8
5) Hüquqi müəyyənlik prinsipi.....	8
6) Əsassızlığın yolverilməzliyi	9
7) Məhkəmə qərarı.....	10
8) Qərarların əsaslandırılması və əsassızlığın yolverilməzliyi tələbi	10
9) Bəzi yolverilən prosessual xətalər	10
10) Azad etmə haqqında qərarın icrasında yubanma.....	11
III. 5-CI MADDƏNİN 1-CI BƏNDİNƏ ƏSASƏN AZADLIQDAN QANUNI MƏHRUM ETMƏ.....	11
A. Məhkum olunduqdan sonra həbs	11
1) İttiham hökmü.....	11
2) Səlahiyyətli məhkəmə.....	12
3) Həbs ittiham hökmündən "sonra" baş tutmalıdır	12
4) Apellyasiya icraatının təsiri.....	13
B. Məhkəmə qərarının və ya hüquqi öhdəliyin yerinə yetirilməməsinə görə həbs	13
1) Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməməsi	13
2) Qanunla nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrası	14
C. Həbs qətimkan tədbiri	15
1) Həbs və ya tutulmanın məqsədi	15
2) "Əsaslı şübhə"nin mənası.....	15
3) "Hüquq pozuntusu" termini	16
D. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tutulması	16
1) Ümumi	16
2) Maarifləndirici nəzarət.....	17
3) Səlahiyyətli hüquqmühafizə orqanı.....	17
E. Tibbi və sosial səbəblərə görə həbs	17
1) Ümumi	17
2) İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması	18
3) Ruhi xəstələrin həbsi.....	18
4) Alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların həbsi	19
5) Səfillər	19
F. Əcnəbinin həbsi	19
1) Ölkəyə icazəsiz girişin qarşısını almaq üçün həbs	20
2) Deportasiya və ya ekstradisiya məqsədi ilə həbs.....	20
IV. AZADLIQDAN MƏHRUM EDİLMİŞ ŞƏXSLƏR ÜÇÜN TƏMİNATLAR.....	21
A. Tutulmanın səbəbləri haqqında məlumat (5-ci maddənin 2-ci bəndi)	21
1) Tətbiqi.....	22
2) Məqsəd.....	22
3) Səbəblər barədə məlumatlandırılmalı olan şəxs.....	22
4) Səbəblər "dərhal" təmin edilməlidir	22
5) Səbəblər barədə məlumatlandırılma qaydası	23
6) Səbəblər haqqında tələb olunan məlumatın həcmi	23
7) Tutulmuş şəxsə aydın olan dildə.....	23

B. Dərhal hakim qarşısına çıxarılmaz hüququ (5-ci maddənin 3-cü bəndi).....	24
1) Müddəanın məqsədi.....	24
2) Təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarəti.....	24
3) Müvafiq məhkəmə rəsmisinin səciyyəvi xüsusiyyətləri	25
4) Müstəqillik.....	25
5) Prosesual tələb.....	26
6) Maddi-hüquqi tələb	26
(a) Həbs barədə qərara mahiyyəti üzrə baxılması	26
(b) Azadlığa buraxmaq səlahiyyəti	26
C. Ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək hüququ (5-ci maddənin 3-cü bəndi).....	27
1) Nəzərə alınmalı olan müddət.....	27
2) Ümumi prinsiplər.....	27
3) Davamlı olaraq həbsdə saxlanılma üçün əsaslar	28
(a) Qaçıb gizlənmə təhlükəsi	28
(b) Araşdırmaya maneənin törədilməsi	29
(c) Təkrar hüquq pozuntusunun törədilməsi	29
(d) İctimai asayişin qorunması.....	29
4) Xüsusi ciddi-cəhd.....	30
5) Alternativ tədbirlər	30
6) Zəminlik.....	30
7) Hər hansı həbs müddətinin əsaslandırılması.....	31
8) Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəmədən əvvəl həbsi	31
D. Həbsin qanuniliyinə Məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması hüququ (5-ci maddənin 4-cü bəndi).....	31
1) Müddəanın məqsədi.....	31
2) Tələb edilən baxışın xarakteri	31
3) Prosesual təminatlar	33
4) "Təxirəsalınmazlıq" tələbi	34
(a) Nəzərə alınmalı olan müddət.....	34
(b) Təxirəsalınmazlıq qiymətləndirilən zaman nəzərə alınmalı olan müvafiq amillər.....	34
E. Qeyri-qanuni həbsə görə kompensasiya hüququ (5-ci maddənin 5-ci bəndi).....	35
1) Tətbiqi.....	35
2) Məhkəmə müdafiəsi vasitəsi	36
3) Kompensasiyanın mümkünlüyü	36
4) Kompensasiyanın xarakteri	36
5) Zərərin mövcudluğu.....	36
6) Kompensasiyanın məbləği	37
İSTİNAD EDİLƏN İŞLƏRİN SİYAHISI.....	38

I. TƏTBİQ DAİRƏSİ

Maddə 5 § 1

“1. Hər kəsin azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ var. Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:...”

1) Azadlıqdan məhrum etmə

1. “Azadlıq hüququnu” bəyan edərkən 5-ci maddə şəxsin fiziki azadlığını nəzərdə tutur; onun məqsədi heç kimin özbaşına azadlıqdan məhrum edilməməsini təmin etməkdir. Onun müddəaları 4 sayılı Protokolun 2-ci maddəsi ilə tənzimlənən hərəkət etmə azadlığına məhdudiyətlərə aid deyil (*Kryange Ruminiyaya qarşı* [GC]*, § 92; *Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, § 58).

2. 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilməyə aid ediləcək qədər ciddi hərəkət məhdudiyətləri ilə 4 sayılı Protokolun 2-ci maddəsinin tətbiq edildiyi adi azadlıq məhdudlaşdırmaları arasındakı fərq mahiyyətlə deyil, dərəcə və intensivliklə bağlıdır (*Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 93; *Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, § 314; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], § 115).

3. Azadlıqdan məhrum etmə tutulma və ya ittiham hökmündən sonra həbslə nəticələnən klassik hallarla məhdudlaşmır və digər formalara malik ola bilər (*Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 95).

2) Tətbiq edilməli olan meyarlar

4. Məhkəmə yerli hakimiyyət orqanlarının azadlıqdan məhrum etmə halının baş tutub-tutmadığı barədə gəldiyi hüquqi nəticəni özü üçün məcburi hesab etmir və vəziyyəti müstəqil şəkildə qiymətləndirir (*H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 90; *H.M. İsveçrəyə qarşı*, §§ 30 və 48; *Kryange Ruminiyaya qarşı* [GC], § 92).

5. 5-ci maddəyə əsasən şəxsin azadlıqdan məhrum edilib-edilmədiyini müəyyən etmək üçün başlanğıc nöqtə onun konkret vəziyyəti olmalıdır, o cümlədən sözügedən tədbirin növü, müddəti, təsiri və icra qaydası kimi müxtəlif meyarlar nəzərə alınmalıdır (*Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 92; *Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], § 73; *Kryange Ruminiyaya qarşı*[GC], § 91).

6. Sözügedən tədbirin "icra edilmə qaydası"nın və "növü"nün nəzərə alınması tələbi Məhkəməyə həbsxana kamerasında saxlanılmadan fərqli məhdudlaşdırılma növü ilə bağlı halları və xüsusi konteksti nəzərə almaq imkanı verir. Doğrudan da tədbirin hansı kontekstdə görüldüyü vacib amildir, çünki müasir cəmiyyətdə tez-tez elə hallar yaranır ki, ictimaiyyətdən ümumi mənafə naminə hərəkət azadlığının və ya şəxsi azadlığın məhdudiyətlərinə dözmək tələb edilə bilər (*Nada İsveçrəyə qarşı* [GC], § 226; *Ostin və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 59).

7. 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum etmə anlayışına həm *obyektiv* - hər hansı şəxsin əhəmiyyətli müddət ərzində müəyyən qapalı sahədə həbs altında saxlanması və əlavə *subyektiv* element - həmin şəxsin sözügedən azadlıqdan məhrum edilməyə qanuni

* Təlimatın elektron variantında istinad edilən məhkəmə işlərinə hiperlinklər Məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərar və ya qərardadın və Avropa İnsan Hüquqları Komissiyasının qərar və ya hesabatlarının ingilis və ya fransız dilindəki (məhkəmənin iki rəsmi dili) orijinal mətnlərinə aiddir. Əksi göstərilmədiyi təqdirdə bütün istinadlar Məhkəmənin Palatasının işin mahiyyəti üzrə qəbul etdiyi qərara aid hesab edilməlidir. “(dec.)” abreviaturası istinadın Məhkəmənin qərarı olduğunu, “[GC]” abreviaturası isə işə Böyük Palata tərəfindən baxıldığını bildirir.

razılıq verməməsi daxildir (*Ştork Almaniyaya qarşı*, § 74; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], § 117).

8. Nəzərə alınmalı olan müvafiq obyektiv amillərə qapalı sahəni tərk etmək imkanı, nəzarətdə saxlanma, təcrid edilmə dərəcəsi, cəmiyyətlə əlaqə qurmaq imkanı daxildir (məsələn bax: *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 95; *H.M. İsveçrəyə qarşı*, § 45; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 91; və *Ştork Almaniyaya qarşı*, § 73).

9. Faktlar 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilməyə dəlalət edirsə, həbsin nisbətən qısa müddətli olması bu qənaətə təsir etmir (*Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, § 317; *İskəndərov Rusiyaya qarşı*, § 140).

10. Polisin saxlama və axtarış səlahiyyətinin icrası zamanı məcburetmə elementi, hətta sözügedən tədbirin müddəti qısa olsa belə, azadlıqdan məhrum edilməyə dəlalət edir (*Krupko və başqaları Rusiyaya qarşı*, § 36; *Foka Türkiyəyə qarşı*, § 78; *Gillan və Kuinton Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 57; *Şimovolos Rusiyaya qarşı*, § 50; *Breqa və başqaları Moldovaya qarşı*, § 43).

11. Hər hansı şəxsin əlinin qandallanmaması, həbsxana hücrəsinə salınmaması və ya başqa üsulla fiziki baxımdan məhdudlaşdırılmaması faktı azadlıqdan məhrum edilmə halının olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün həlledici amil deyil (*M.A. Kiprə qarşı*, § 193).

12. Azadlıq hüququ demokratik cəmiyyətdə çox əhəmiyyətlidir, buna görə də xüsusilə şəxs ona təklif olunan hərəkətlə razılaşmağa və ya ona etiraz etməyə hüquq qabiliyyəti olmadığı təqdirdə belə özünün həbsə alınmasına razılıq verdiyi halda Konvensiyanın təmin etdiyi müdafiədən faydalanmaq imkanından məhrum olmur (*H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 90; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], § 119).

13. Hər hansı şəxsin hüquq qabiliyyətinin olmaması heç də hər zaman onun vəziyyəti anlamaq və razılıq vermək iqtidarında olmadığını göstərmir (*eyni mənbə.*, § 130; *Ştukurov Rusiyaya qarşı*, §§ 107-09; *D.D. Litvaya qarşı*, § 150).

3) Həbsxana daxilində görülən tədbirlər

14. Həbsxana daxilində tətbiq edilən həbs şəraitinə təsir edən intizam tədbirləri azadlıqdan məhrum edilmə hesab edilə bilməz. Normal hallarda belə tədbirlərə qanuni həbs şəraitinin dəyişdirilməsi kimi baxılmalıdır və bu, Konvensiyanın 5 § 1-ci maddəsinin tətbiq dairəsinə aid deyil (*Bollan Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.)).

4) Hava nəqliyyatı sərnişinlərinin təhlükəsizlik yoxlamaları

15. Hər hansı sərnişin hava limanında vəziyyətinin aydınlaşdırılması məqsədi ilə sərhəd rəsmiləri tərəfindən saxlanırsa və saxlanma müddəti müvafiq formal prosedurların yerinə yetirilməsi üçün zəruri vaxtı ötmürsə, Konvensiyanın 5-ci maddəsi çərçivəsində heç bir hal meydana gəlmir (*Qəhrəmanov Azərbaycana qarşı* (dec.), § 41).

5) Tutulma və ya həbs edilmə xaricində azadlıqdan məhrum etmə

16. 5-ci maddənin tətbiqinin müvafiqliyi məsələsi müxtəlif hallarda meydana gəlmişdir, o cümlədən:

- fərdlərin psixoloji və ya sosial yardım müəssisəsinə yerləşdirilməsi (bax: başqa qərarlarla yanaşı *De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*; *Nilsen Danimarkaya qarşı*; *H.M. İsveçrəyə qarşı*; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*; *Ştork Almaniyaya qarşı*; *A və başqaları Bolqarıstana qarşı*; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC]);

- tranzit hava limanı zonalarında azadlıqdan məhrum edilmə (*Amuur Fransaya qarşı; Şamsa Polşaya qarşı; Mogoş və başqaları Rumıniyaya qarşı* (dec.); *Mahdid və Haddar Avstriyaya qarşı* (dec.); *Riad və İdiab Belçikaya qarşı*);
- polis məntəqəsində dindirilmə (*İ.İ. Bolqarıstana qarşı ; Osipenko Ukraynaya qarşı; Salayev Azərbaycana qarşı; Fərhad Əliyev Azərbaycana qarşı; və Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC]);
- polis tərəfindən saxlanma və axtarış (*Foka Türkiyəyə qarşı; Gillan və Kuinton Birləşmiş Krallığa qarşı; Şimovolos Rusiyaya qarşı*);
- polis tərəfindən ictimai asayişin qorunması əsası ilə tətbiq olunan kütləvi iğtişaş əleyhinə tədbirlər (*Ostin və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC]);
- ev dustaqlığı (*Mancini İtaliyaya qarşı; Lavents Latviyaya qarşı; Nikolova Bolqarıstana qarşı (№ 2); və Dakosta Silva İspaniyaya qarşı*).

6) Azadlıqdan məhrum etmə halında pozitiv öhdəliklər

17.5 §1-ci maddənin birinci cümləsi sözügedən hüquqların fəal şəkildə pozulmasından çəkinməklə yanaşı, yurisdiksiyası daxilindəki hər kəsin bu hüquqlarına qanunsuz müdaxilə əleyhinə müdafiə təmin etmək üçün müvafiq addımlar atmaq məqsədilə Dövlət qarşısına pozitiv öhdəlik qoyur (*El-Masri Keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı* [GC], § 239).

18. Beləliklə, Dövlət həssas şəxslərin effektiv müdafiə ilə təmin edilməsi üçün tədbirlər görmək, o cümlədən səlahiyyətli orqanlarının məlumatının olduğu və ya xəbərdar olmalı olduğu azadlıqdan məhrum etmə halına qarşı məntiqi baxımdan səmərəli addımlar atmaq öhdəliyi daşıyır (*Ştork Almaniyaya qarşı*, § 102).

19. Hər hansı şəxsin fərdlər tərəfindən azadlıqdan məhrum edildiyi zaman susaraq razılaşdığı və ya vəziyyətə son qoymaq iqtidarında olmadığı halda Dövlətin məsuliyyəti ortaya çıxır (*Riera Blume və başqaları İspaniyaya qarşı, Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, §§ 319-21; *Medova Rusiyaya qarşı*, §§ 123-25).

II. 5 § 1-CI MADDƏYƏ ƏSASƏN HƏBSİN QANUNİLİYİ

1) 5-ci maddənin məqsədi

20. 5-ci maddənin əsas məqsədi özbaşına və ya əsassız azadlıqdan məhrum edilmə hallarının qarşısını almaqdır (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 30). Konvensiyaya əsasən azadlıq və toxunulmazlıq hüququ “demokratik cəmiyyətdə” ən böyük əhəmiyyətə malikdir (*Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], § 76; *Ladent v. Polşaya qarşı*, § 45, 18 mart 2008).

21. Buna görə də Məhkəmə hesab edir ki, hər hansı şəxsin tanınmayan həbsi 5-ci maddədə əksini tapan əsaslı əhəmiyyət kəsb edən təminatların tamamilə inkar edilməsi deməkdir və bu, müddəanın ən kobud şəkildə pozulduğunu göstərir (*El-Masri keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı* [GC], § 233). Həbsin tarixi, vaxtı, yeri, səbəbləri, həbs edilənin və həbsi icra edənin adı kimi faktların qeydə alınmaması həmçinin Konvensiyanın 5 -ci maddəsinin məqsədinə birbaşa zidd hesab olunmalıdır (*Kurt Türkiyəyə qarşı*, § 125). Bu, həmçinin Konvensiyanın qanunilik tələbinə ziddir (*Anquelova Bolqarıstana qarşı*, § 154).

2) Milli qanunvericiliyə riayət

22. Qanunilik tələbinə uyğunluq məqsədilə həbs "qanunla müəyyən edilmiş prosedura uyğun" olmalıdır. Bu o deməkdir ki, həbs milli qanunvericiliyin (*Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], § 125), müvafiq olduqda, beynəlxalq qanunvericiliyin əsas və prosedur qaydalarına uyğun olmalıdır (bax: başqa qərarlarla yanaşı *Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], § 79; *Toniolo San Marino və İtaliyaya qarşı*, § 46).

23. Məsələn, səlahiyyətli orqanlar qanunla müəyyən edilmiş zaman çərçivəsində həbsin müddətinin uzadılması haqqında ərizə təqdim etmədiklərinə görə Məhkəmə 5-ci maddənin pozulduğunu müəyyən edib (*G.K. Polşaya qarşı*, § 76). Əksinə, müəyyən növ hüquq pozuntularının araşdırılması qaydasına dair təlimatın iddia olunan pozuntusu tutulma və sonrakı həbs üçün milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquqi əsasları qüvvədən salmır (*Talat Tepe Türkiyəyə qarşı*, § 62).

3) Milli qanunvericiliyə riayət olunmasının yoxlanması

24. Bir qayda olaraq milli qanunvericiliyin təfsiri və tətbiqi səlahiyyətli dövlət orqanları, xüsusən məhkəmələr üçün hər şeydən öncə gəlsə də, həmin qanunvericiliyə riayət edilməyərək Konvensiyanın pozulması ilə nəticələnən hallarda fərqli vəziyyət yaranır. Konvensiyanın 5 § 1-ci maddəsindən söhbət getdikdə, Məhkəmə milli qanunvericiliyə riayət edilib-edilmədiyini nəzərdən keçirmək üçün müəyyən səlahiyyətdən istifadə etməlidir. (bax: başqa qərarlarla yanaşı, *Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], § 101; *Baranovski Polşaya qarşı* § 50; *Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 41). Bu zaman Məhkəmə hüquqi vəziyyəti sözügedən vaxtda olduğu kimi nəzərə almalıdır (*Wüoch Polşaya qarşı*, § 114).

4) Ümumi prinsiplər

25. Qanunilik tələbi yalnız müvafiq milli qanuna riayətlə təmin olunmur; milli qanunvericilik özü, o cümlədən onda ifadə edilən və ya nəzərdə tutulan əsas prinsiplər Konvensiyaya uyğun olmalıdır (*Pleso Macarıstana qarşı*, § 59).

5-ci maddənin 1-ci bəndi ilə bağlı presedent hüququnun əsaslandığı Konvensiyada nəzərdə tutulan ümumi prinsiplər: qanunun aliliyi prinsipi və onunla əlaqəli hüquqi müəyyənlik, proporsionallıq prinsipi, bundan əlavə, 5-ci maddənin ən əsas məqsədi olan əsassızlıqdan müdafiə prinsipidir (*Simons Belçikaya qarşı* (dec.), § 32).

5) Hüquqi müəyyənlik prinsipi

26. Azadlıqdan məhrum edilmə zamanı, ümumi hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi xüsusi ilə vacibdir. Buna görə də milli qanunvericilik əsasında azadlıqdan məhrum etmə şərtləri aydın müəyyən edilməlidir və qanunun tətbiq edilə biləcəyi əvvəlcədən müəyyən edilə bilməlidir, yəni o Konvensiyanın müəyyən etdiyi "qanunilik" standartına - bütün qanunların hər hansı şəxsə, zəruri olduqda müvafiq məsləhətin alınması ilə, sözügedən hərəkətin nə ilə nəticələne biləcəyini əvvəlcədən şəraitdən asılı olaraq ağlabatan dərəcədə müəyyən etməyə imkan verəcək qədər dəqiq olmasını tələb edən standarta cavab verməlidir (bax: başqa qərarlarla yanaşı, *Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], § 125; *Kryange Rumıniyaya qarşı*, § 120; *Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], § 80).

27. Məsələn, hər hansı şəxsin milli qanunvericilikdə və ya presedent hüququnda nəzərdə tutulan konkret əsas olmadan ittihamın irəli sürülməsi əsasında həbsdə saxlanması təcrübəsi 5 § 1-ci maddənin pozulması deməkdir (*Baranovski Polşaya qarşı*, § 50-58). Bənzər qaydada dəqiq qanuni əsas olmadan məhkəmədən əvvəl həbs müddətinin uzadılması 5 § 1-ci maddəyə ziddir (*Svipsta Latviyaya qarşı*, § 86). Əksinə, hər hansı şəxsin həbsinin İttiham Palatasının

əlavə araşdırma tələb edən qərarı əsasında rəsmi həbs qərarı olmadan davam etdirilməsi həmin maddənin şərtinin pozulması hesab edilməmişdir (*Lamont Fransaya qarşı*, § 50).

28. Dövlət orqanları tərəfindən qeyri-müvafiq və təzadlı şəkildə təfsir edilən müddəalar da Konvensiya çərçivəsində tələb olunan "qanunun keyfiyyəti" standartına ziddir (*Nəsrulloev Rusiyaya qarşı*, § 77; *Ječius Litvaya qarşı*, §§ 53-59). Lakin presedent hüququ mövcud olmadıqda, milli qanunu təfsir etmək Məhkəmənin səlahiyyətinə aid deyil Buna görə də o, milli məhkəmələrin qanunla nəzərdə tutulmuş prosedura uyğun hərəkət etmədiyi barədə qərar qəbul etməyə də bilər (*Wüoch Polşaya qarşı*, §§ 114-16; *Vinterverp Niderlanda qarşı*, §§ 48-50).

29. Diplomatik notalar beynəlxalq hüquq mənbələrindən biri olsa da, belə notalar yetərincə dəqiq və pronozlaşdırıla bilən olmadığı halda, onların əsasında ekipajın saxlanması Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən qanuni deyil. Xüsusən ekipaj üzvlərinin mümkün tutulma və həbsinə konkret istinadın olmaması halında Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə nəzərdə tutulan hüquqi müəyyənlik və qabaqcadan bilinmə tələbləri pozulur (*Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], §§ 96-100).

6) Əsassızlığın yolverilməzliyi

30. Bundan əlavə, hər hansı azadlıqdan məhrum etmə fərdin əsassızlıqdan müdafiə məqsədinə uyğun olmalıdır (bax: başqa qərarlarla yanaşı *Vitold Litva və Polşaya qarşı*, § 78).

31. 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən "əsassızlığın yolverilməzliyi" anlayışı milli qanunvericiliyə uyğunluqla məhdudlaşmır, belə ki, azadlıqdan məhrum etmə milli qanunvericilik çərçivəsində qanuni olsa da, əsassız xarakter daşıya, beləliklə, Konvensiyaya zidd ola bilər (*Kryange Rumuniyaya qarşı*, § 84; *A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 164).

32. Əsassızlıq anlayışı müəyyən dərəcədə sözügedən həbsin növündən asılı olaraq dəyişir. Məhkəmə bildirmişdir ki, əsassızlıq dövlət orqanları tərəfindən pis niyyət və ya aldatma elementi mövcud olduqda; həbs qərarı və həbsin icrası əslində 5 § 1-ci maddənin müvafiq yarımbəndilə müəyyən edilmiş məhdudiyətlərin məqsədinə cavab vermədikdə; yol verilən azadlıqdan məhrum etmənin əsasları ilə həbsin yeri və şəraiti arasında heç bir bağlılıq olmadıqda; həbsin əsasları ilə sözügedən həbs arasında proporsionallıq olmadıqda ortaya çıxa bilər (əsas prinsiplərin ətraflı xülasəsi üçün bax: *Ceyms, Vels və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 191-95; *Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], §§ 68-74).

33. Milli məhkəmələrin müddəti bitmiş, yaxud hüquqi cəhətdən yetərsiz hesab edilən həbs qərarının dəyişdirilməsinə nümayiş etdirdikləri təxirəsalınmazlıq hər hansı şəxsin həbsinin əsassız hesab olunub-olunmayacağına qiymətləndirilməsi üçün əlavə müvafiq elementlərdən biridir (*Mooren Almaniyaya qarşı* [GC], § 80). Beləliklə, Məhkəmə (c) yarımbəndi kontekstində hesab edir ki, ilkin həbs qərarının müddətinin bitməsi ilə işin apellyasiya məhkəməsindən daha aşağı instansiyalı məhkəməyə göndərilməsindən sonra yeni, əsaslı qərarın qəbul edilməsi arasında bir aydan az çəkən müddət ərizəçinin həbsinin əsassız hesab edilməsinə zəmin yaratmır (*Minjat İsveçrəyə qarşı*, §§ 46 və 48). Əksinə, işin apellyasiya məhkəməsi tərəfindən daha aşağı instansiya məhkəməsinə ötürülməsi nəticəsində bir ildən çox müddətdə ərizəçi həbs qətimkan tədbirinin əsasları ilə bağlı qeyri-müəyyən vəziyyətdə qalarsa, eyni zamanda aşağı instansiyalı məhkəmənin həbsi yenidən nəzərdən keçirməsi üçün vaxt məhdudiyəti olmazsa, bu halda ərizəçinin həbsi əsassız hesab ediləcək (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, §§ 136-37).

7) *Məhkəmə qərarı*

34. Məhkəmə qərarına əsaslanan həbs mahiyyət etibarilə "qanuni"dir. Sonradan daha yüksək instansiya məhkəməsi tərəfindən qeyri-qanuni hesab edilən qərara əsaslanan həbs milli qanunvericiliyə əsasən qanuni ola bilər (*Bozano Fransaya qarşı*, § 55). Ölkədaxili məhkəmələr həbs prosesində xətalara olduğunu qəbul etdiklərinə baxmayaraq, həbsin qanuniliyi haqqında qərar qəbul etsələr də, həbs "qanunla müəyyən edilmiş qaydaya" uyğun hesab edilə bilər (*Erkalo Niderlanda qarşı*, §§ 55-56). Beləliklə, həbs qərarındakı xətalara belə hər zaman həbs müddətinin 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində qeyri-qanuni hesab edilməsinə rəvac vermir (*Yefimenko Rusiyaya qarşı*, §§ 102-08; *Cesiun Litvaya qarşı*, § 68; *Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 42-47).

35. Məhkəmə ölkədaxili məhkəmələr tərəfindən yurisdiksiyaları daxilində və xaricində qəbul etdikləri qərarları bir-birindən fərqləndirir (*eyni mənbə*, §§ 43 və s.). Maraqlı tərəf dinləmə haqqında müvafiq qaydada xəbərdar edilmədiyi halda (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, § 129), ölkədaxili məhkəmələr milli qanunvericilikdə tələb olunan istintaqı aparmadıqda (*Lloyd və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 108 və 116), yaxud daha aşağı instansiyalı məhkəmələr həbs üçün alternativ tədbirləri lazımınca nəzərə almadıqda həbs haqqında qərarlar açıq-aşkar etibarsız hesab edilir (*eyni mənbə*, § 113). Digər tərəfdən milli məhkəmələrin "kobud və aşkar pozuntulara" yol verdiyinə dair heç bir dəlil olmadıqda, Məhkəmə həbsi qanuni hesab etmişdir (*eyni mənbə*, § 114).

8) *Qərarların əsaslandırılması və əsassızlığın yolverilməzliyi tələbi*

36. Həbsin 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən qanuniliyini qiymətləndirən zaman Məhkəmənin nəzərə aldığı elementlərdən biri də həbs qərarının tam və ya qismən əsassız olmasıdır. Beləliklə, məhkəmə orqanlarının uzunmüddətli həbsə icazə verən qərarlarında hər hansı əsasın göstərilməməsi 5-ci maddənin 1-ci bəndində müəyyən edilən əsassızlıqdan müdafiə prinsipinə zidd ola bilər (*Staşaits Litvaya qarşı*, §§ 66-67). Bənzər qaydada həddən artıq yığcam olan, həbsə icazə verən hər hansı hüquqi müddəyə istinad etməyən qərar əsassızlığın yolverilməzliyinə qarşı yetərli müdafiə təmin edə bilməyəcək (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, § 157).

37. Lakin milli məhkəmələr ərizəçiyə münasibətdə həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi üçün bəzi əsasların olduğu qənaətinə gəliblərsə, Məhkəmə ərizəçinin həbsini, həbs haqqında qərarla əsasların göstərilməməsinə baxmayaraq, milli qanunvericiliyə uyğun hesab edə bilər (*Minjat İsveçrəyə qarşı*, § 43). Bundan əlavə, əgər ölkədaxili məhkəmələr həbs haqqında qərarı əsasların yetərsizliyi səbəbindən ləğv ediblərsə, lakin ərizəçinin həbsi üçün bəzi əsasların olduğunu müəyyənləşdiriblərsə, həbs edilmiş şəxsin azadlığa buraxılmamasına dair qərar və həbsin qanuniliyinin müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə işin daha aşağı instansiyaya qaytarılması 5-ci maddənin 1-ci bəndinin pozulması hesab edilmir (*həmin yer*, § 47).

38. Tələb olunan odur ki, həbs qərarı konkret əsaslara söykənməli və konkret vaxt müddəti müəyyən etməlidir (*Meloni İsveçrəyə qarşı*, § 53). Bundan əlavə, səlahiyyətli hakimiyyət orqanları həbsə nisbətən daha az müdaxilə tədbirlərini tətbiq etmək imkanını nəzərdən keçirməlidirlər (*Ambruşkeviç Polşaya qarşı*, § 32).

9) *Bəzi yolverilən prosessual xətalara*

39. Aşağıdakı prosessual xətalara ərizəçinin həbsini qeyri-qanuni etmədiyi aşkar edilmişdir:

- Həbs qərarı barədə təqsirləndirilən şəxsə rəsmi qaydada məlumat verilməməsi yalnız presedent hüququ ilə müəyyən edilmiş müstəsna qaydada "kobud və aşkar pozuntu" hesab edilməmişdi, belə ki, səlahiyyətli orqanların doğrudan da, ərizəçiyə bu barədə

məlumat verildiyini hesab edirdilər (*Marturana İtaliyaya qarşı*, § 79; həmçinin bax: *Voskuil Niderlanda qarşı*, lakin bu zaman məhkəmə həbs haqqında qərar barədə məlumatın qanunla müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində: iyirmi dörd saat əvəzinə üç gündə bildirilməsində pozuntu aşkar etmişdir);

- Həbs orderində və ya qərarında məhkəmə orqanı tərəfindən sonradan düzəldilən adi kargüzarlıq xətası (*Nikolov Bolqarıstana qarşı*, § 63; *Duiyeb Niderlanda qarşı* [GC], § 52);
- Məhkəmələrin gəldikləri nəticəni təsdiq etmək üçün qeyd etdikləri faktları nəzərə alaraq ərizəçinin həbsdə saxlanması formal əsasının əvəz edilməsi (*Qaidyurgis Litvaya qarşı* (dec.)). Lakin belə əvəzəmə üçün adekvat səbəblərin göstərilməməsi Məhkəmənin 5-ci maddənin 1-ci bəndinin şərtlərinin pozulduğu barədə nəticəyə gəlməsinə səbəb ola ola bilər (*Kalmanoviçi Rumıniyaya qarşı*, § 65).

10) Azad etmə haqqına qərarın icrasında yubanma

40. Qanunun aliliyini rəhbər tutan dövlətdə azad etmə haqqında qərarın mövcud olmasına baxmayaraq hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin davam etdirilməsi qəbuləndir (*Assanidze Gürcüstana qarşı* [GC], § 173). Lakin Məhkəmə təsdiq edir ki, həbs olunmuş şəxsin azad edilməsi haqqında qərarın yerinə yetirilməsində bir qədər yubanma başa düşülən və çox vaxt qaçılmazdır. Bununla belə, səlahiyyətli dövlət orqanları bu yubanmanı minimuma endirməyə çalışmalıdırlar (*Giulia Manzoni İtaliyaya qarşı*, § 25). Ərizəçinin "dərhal" azad edilməsi haqqında qərarın icrasında on bir saatlıq yubanma Konvensiyanın 5 § 1-ci maddəsinə zidd hesab olunmuşdur (*eyni mənbə*; *Kuin Fransaya qarşı*, §§ 39-43).

III. 5 § 1-CI MADDƏYƏ ƏSASƏN AZADLIQDAN QANUNI MƏHRUM ETMƏ

A. Məhkum olunduqdan sonra həbs

Maddə 5 § 1(a)

“1. ...Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

(a) səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum olunduqdan sonra şəxsin qanuni həbsə alınması;”

1) İttiham hökmü

41. 5-ci maddənin §1(a) yarım bəndi hər hansı məhkəmə tərəfindən verilən, azadlıqdan məhrum etməyə gətirib çıxaran “ittiham hökmlərinə” şamil edilir və sözügedən Dövlətin daxili qanunvericiliyinə əsasən cinayət və ya intizam hüquq pozuntusu kimi təsnif edilməsindən asılı olmayaraq şəxsin təqsirli bilindiği hüquq pozuntusunun hüquqi xarakterinə görə fərqlənmir (*Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, § 68; *Qalstyan Ermənistanaya qarşı*, § 46).

42. Bu termin təqsirin müəyyən edilməsini, eləcə də cərimənin tətbiq edilməsini və ya azadlıqdan məhrum etməni nəzərdə tutan digər tədbirlərin tətbiqini bildirir (*Del Río Prada*

İspaniyaya qarşı [GC], § 125; *Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 189; *M. Almaniyaya qarşı*, § 87; *Van Droogenbroek Belçikaya qarşı*, § 35; *B. Avstriyaya qarşı*, § 38).

43. Bu müddəa İştirakçı Dövlətlərin səlahiyyətli məhkəmələr tərəfindən əraziləri xaricində çıxardığı həbs qərarlarının icra edilməsinin qarşısını almır (*X. Almaniyaya qarşı*, 14 dekabr 1963-cü il tarixli Komissiya qərarı). İştirakçı Dövlətlər şəxsin məhkum olduğu məhkəmə prosesinin 6-cı maddəyə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq öhdəliyi daşımaları da (*Drozd və Yanusek Fransa və İspaniyaya qarşı*, § 110), ittiham hökmü ədalət mühakiməsindən kobud şəkildə imtina edilməsi nəticəsində çıxarıla bilməz (*İlaşku və başqaları Moldova və Rusiyaya qarşı* [GC], § 461; *Stoiçkov Bolqarıstana qarşı*, § 51). Əgər ittiham hökmü "6-cı maddə və ya onun əhatə etdiyi prinsiplərə aşkar şəkildə zidd olan" məhkəmə prosesinin nəticəsində qəbul edilsə, bundan irəli gələn azadlıqdan məhrum etmə 5-ci maddənin § 1 (a) yarımbəndi çərçivəsində əsaslandırıla bilməyəcək (*Villkoks və Hurford Birləşmiş Krallığa qarşı (dec.)*, § 95).

2) Səlahiyyətli məhkəmə

44. "Məhkəmə" termini ümumi fundamental xüsusiyyətlərə (bunlardan ən vacibi icra hakimiyyəti orqanlarından və iş üzrə tərəflərdən müstəqillikdir) malik olmaqla yanaşı, məhkəmə prosesi üçün təminatları nəzərdə tutan orqanları ifadə edir (*Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 61; *De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, § 78). Lakin məhkəmənin müdaxiləsinin tələb olduğu bütün işlərdə prosesin formalarının eyni olması mütləq deyil. Hər hansı məhkəmə icraatının lazımi təminatları təqdim edib-etmədiyinə müəyyən olunması üçün icraatın baş tutduğu şəraitin konkret xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır (*eyni mənbə.*).

45. Bundan başqa, sözügedən orqan yalnız məsləhətçi funksiya daşımamalı, həmçinin həbsin qanuniliyini müəyyən etmək və həbs qanunsuz olduğu təqdirdə azad etmə əmri vermək səlahiyyətinə malik olmalıdır. (*X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 61; *Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 61).

46. "Qanun əsasında yaradılmamış" məhkəmə "səlahiyyətli" deyildir (*Yefimenko Rusiyaya qarşı*, §§ 109-11).

3) Həbs ittiham hökmündən "sonra" baş tutmalıdır

47. "Sonra" termini sadəcə həbsin vaxt baxımından ittiham hökmündən sonra baş tutmalı olduğunu bildirmir: həmçinin həbs ittiham hökmünün nəticəsi olmalı, ondan asılı olmalı və ittiham hökmü əsasında baş verməlidir. Bir sözlə, ittiham hökmü ilə sözügedən azadlıqdan məhrum edilmə arasında yetərli səbəb-nəticə əlaqəsi olmalıdır (*Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], § 124; *Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 189; *Monnell və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 40).

48. Lakin vaxtın ötməsi ilə səbəb-nəticə əlaqəsi tədricən zəifləyir və yekun nəticədə azadlığa buraxılmamaq və yenidən həbs (o cümlədən preventiv həbs müddətinin uzadılması) barədə qərarların qanunverici orqanının və ya məhkəmənin məqsədləri ilə əlaqəsiz əsaslara, yaxud bu məqsədlər çərçivəsində əsassız qiymətləndirməyə istinad etdiyi vəziyyət yarandığı təqdirdə tamamilə qırıla bilər. Belə şəraitdə əvvəl qanuni olan həbs əsassız olaraq azadlıqdan məhrum etməyə çevrilir və nəticədə 5-ci maddə ilə ziddiyyət təşkil edir (*Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], § 124; *H.V. Almaniyaya qarşı*, § 102; *M. Almaniyaya qarşı*, § 88, davam edən preventiv həbs üzrə).

49. "Məhkum olunduqdan sonra" termini yekun ittiham hökmünün verildiyi məhkəmə işi ilə məhdudlaşa bilməz, çünki belə olan halda bu, hələ də azadlıqda olan və məhkəmə qarşısına çıxan təqsirləndirilən şəxslərin tutulmasını istisna edə bilər. Nəzərdən qaçırmaq

olmaz ki, apellyasiya və ya nəzarət icraatı zamanı həbs olunan şəxsin təqsiri 6-cı maddənin tələblərinə əsasən keçirilən məhkəmə prosesində müəyyən olunub (*Vemhof Almaniyaya qarşı*, § 9).

50. 5-ci maddənin §1 (a) yarımbəndi ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən şəxslərin ittiham hökmündən sonra psixiatriya xəstəxanasına salınmasına şamil edilir (*Radu Almaniyaya qarşı*, § 97; *X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 39). Lakin bu, bəraət hökmünün verilməsindən sonra belə müəssisəyə yerləşdirilməsi hallarına aid deyil (*Luberti İtaliyaya qarşı*, § 25).

4) Apellyasiya icraatının təsiri

51. Məhkəmə qərarına əsaslanan həbs mahiyyət etibarilə qanunidir. Məhkəmənin qərar çıxararkən milli qanunvericilik çərçivəsində səhvə yol verdiyinin aşkar edilməsi müvafiq həbs müddətinin qanuniliyi üçün geriye qüvvəyə malik olması mütləq deyil. Strasburq orqanları barələrindəki ittiham hökmlərinin və ya cəza tədbirlərinin fakt və ya qanun xətalalarına əsaslandığı barədə yerli apellyasiya məhkəmələri qərar çıxardığından şikayət edən, cinayətə görə məhkum edilmiş şəxslərin ərizələrini təmin etməkdən imtina etmişlər (*Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 42). Lakin yerli qanunvericilikdə heç bir əsası olmayan yaxud özbaşına olan, ittiham hökmündən sonra baş tutan həbs qanunsuzdur (*Tsirlis və Kulumpas Yunanıstana qarşı*, § 62).

B. Məhkəmə qərarının və ya hüquqi öhdəliyin yerinə yetirilməməsinə görə həbs

Maddə 5 § 1 (b)

“1. ... Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(b) məhkəmənin qanuni çıxardığı qərarı icra etməməyə görə və ya qanunla nəzərdə tutulmuş hər hansı öhdəliyin icra olunmasını təmin etmək məqsədi ilə şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması”

1) Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməməsi

52. 5-ci maddənin 1 (b) yarımbəndinin birinci hissəsi tutulmuş və ya həbs olunmuş şəxsin məhkəmə qərarını yerinə yetirmək imkanı olduğu halda yerinə yetirmədiyi ehtimalına əsaslanır (*Beyere Latviyaya qarşı*, § 49).

53. Fərdlər heç vaxt haqqında məlumatlandırılmadıqları məhkəmə qərarına riayət etmədiklərinə görə məsuliyyət daşıya bilməzlər (*eyni mənbə*, § 50).

54. Səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən müvafiq qərar çıxarılan qədər hər hansı şəxsin müəyyən tədbirlərə tabe olmaqdan və ya müəyyən prosedura əməl etməkdən imtina etməsi belə məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı qərarların qəbul edilməsində prezumptiv mənə kəsb etmir (*Petuxova Rusiyaya qarşı*, § 59).

55. Yerli səlahiyyətli orqanlar demokratik cəmiyyətdə qanun əsasında çıxarılmış məhkəmə qərarının icrasının təmin edilməsinin vacibliyi ilə azadlıq hüququnun əhəmiyyəti arasında ədalətli balans yaratmalıdırlar. Nəzərə alınmalı olan amillərə qərarın məqsədi, ona əməl edilməsinin mümkünlüyü və həbs müddəti daxildir. Proporsionallıq məsələsi ümumi sxemdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır (*Qatt Maltaya qarşı*, § 40).

56. Konvensiya orqanları 5-ci maddənin § 1 (b) yarımbəndinin birinci hissəsini aşağıdakılarla əlaqədar işlərə tətbiq etmişlər, məsələn, məhkəmə cəriməsinin ödənilməməsi

(*Velinov keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı; Eyri İrlandiyaya qarşı*, Komissiya qərarı), əqli sağlamlıqla bağlı tibbi müayinədən (*X. Almaniyaya qarşı*, 10 dekabr 1975-ci il tarixli Komissiya qərarı), yaxud məhkəmə qərarı ilə qan analizi verməkdən (*X. Avstriyaya qarşı*, Komissiya qərarı) imtina edilməsi, yaşayış yeri ilə bağlı məhdudiyətlərə riayət edilməməsi (*Freda İtaliyaya qarşı*, Komissiya qərarı), uşaqların valideynə təhvil verilməsi qərarının yerinə yetirilməməsi (*Paradis Almaniyaya qarşı* (dec.)), məcburi qüvvəyə malik qərarların yerinə yetirilməməsi (*Stil və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*), zəminlik şərtlərinin pozulması (*Qatt Maltaya qarşı*) və psixiatriya xəstəxanasına yerləşdirmə (*Beyere Latviyaya qarşı*, həbs qərarının "qanuni məhkəmə qərarı" olmadığı ortaya çıxdıqda).

2) Qanunla nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrası

57. 5-ci maddənin 1 (b) yarım bəndinin ikinci hissəsi yalnız qanunda nəzərdə tutulmuş hər hansı öhdəliyin "icrasının təmin edilməsi" məqsədi ilə həbsə icazə verir. Beləliklə, sözügedən şəxsin yerinə yetirilməmiş öhdəliyi olmalıdır və həbs və ya tutulmanın məqsədi öhdəliyin icrasını təmin etmək olmalı, mahiyyət etibarilə cəzalandırıcı səciyyə daşımamalıdır. Müvafiq öhdəlik yerinə yetirildikdən sonra 5-ci maddənin § 1 (b) yarım bəndi çərçivəsində həbs üçün əsas aradan qalxır (*Vasileva Danimarkaya qarşı*, § 36).

58. Öhdəlik dəqiq və konkret xarakter daşmalıdır (*Çiulla İtaliyaya qarşı*, § 36). Geniş təfsir qanunun aliliyi anlayışı ilə ziddiyyət təşkil edə bilərdi (*Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, § 69; *İliya Stefanov Bolqarıstana qarşı*, § 72).

59. Yalnız qaçılmaz cinayətin törədiləcəyi vaxt və yer, mümkün qurbanlar yetəri qədər dəqiq müəyyənləşdirilə bildikdə, cinayət törətməmək öhdəliyi "dəqiq və konkret" hesab oluna bilər. Konkret fəaliyyətin yerinə yetirilməsi öhdəliyindən fərqli olaraq, nədənsə çəkinmək öhdəliyi kontekstində hər hansı şəxsin sözügedən öhdəliyini yerinə yetirmədiyi barədə qənaətə varmamışdan əvvəl sözügedən şəxsin yol verməməli olduğu bu konkret fəaliyyətdən xəbərdar edilib-edilmədiyi və bu hərəkətdən çəkinmək istəyini nümayiş etdirib-etdirmədiyi nəzərə alınmalıdır (*Ostendorf Almaniyaya qarşı*, §§ 93-94).

60. Həbs yalnız "qanunla nəzərdə tutulan öhdəlik" daha mülayim vasitələrlə yerinə yetirə bilmədikdə Konvensiya şərtləri çərçivəsində məqbul hesab edilir (*Xodorkovskiy Rusiyaya qarşı*, § 136). Həmçinin proporsionallıq prinsipi demokratik cəmiyyətdə sözügedən öhdəliyin dərhal yerinə yetirilməsinin vacibliyi ilə azadlıq hüququnun əhəmiyyəti arasında balansın təmin edilməsini diktə edir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 70).

61. Məhkəmə bu qiymətləndirmədə aşağıdakı aspektləri əhəmiyyətli hesab edir: müvafiq qanunvericilikdən irəli gələn öhdəliyin xarakteri, o cümlədən onun məqsədi və predmeti; həbs olunan şəxs və həbsə gətirib çıxaran xüsusi hallar; həbsin müddəti (*Vasileva Danimarkaya qarşı*, § 38; *Epple Almaniyaya qarşı*, § 37).

62. 5-ci maddənin § 1 (b) yarım bəndinin ikinci hissəsi çərçivəsində baxılan hallara daxildir: məsələn, hər hansı ölkəyə daxil olan zaman təhlükəsizlik yoxlamasından keçmək öhdəliyi (*Makvey və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, (Komissiya hesabatı), kimlik məlumatlarının açıqlanması (*Vasileva Danimarkaya qarşı; Novotka Slovakiyaya qarşı* (dec.); *Sarigiannis İtaliyaya qarşı*), psixiatrik müayinədən keçmək (*Novička Polşaya qarşı*), müəyyən sahəni tərk etmək (*Epple Almaniyaya qarşı*), dindirilmək üçün polis məntəqəsinə gəlmək (*İliya Stefanov Bolqarıstana qarşı; Osipenko Ukraynaya qarşı; Xodorkovskiy Rusiyaya qarşı*), cinayət törətməməklə ictimai asayişə riayət etmək (*Ostendorf Almaniyaya qarşı*).

C. Həbs qətimkan tədbiri

Maddə 5 § 1 (c)

“1. ... Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(c) hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı şəxsin səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durmasından irəli gələn və ya onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun, yaxud törədikdən sonra gizlənməsinin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsaslar olduğunun hesab edildiyi hallarda şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması;

1) Həbs və ya tutulmanın məqsədi

63. "Səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durmasından irəli gələn" ifadəsi 5-ci maddənin 1 (c) yarımbəndində həbs və ya tutulma üçün nəzərdə tutulan üç alternativ əsasa da aiddir (*Loules İrlandiyaya qarşı (№ 3)*, §§ 13-14; *İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 196).

64. Şəxs 5-ci maddənin § 1 (c) yarımbəndinə əsasən yalnız cinayət mühakiməsi icraatı çərçivəsində hüquq pozuntusu törətdiyi şübhəsi ilə səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durması məqsədi ilə həbs edilə bilər (*Ceius Litvaya qarşı*, § 50; *Şvabe və M.G. Almaniyaya qarşı*, § 72).

65. Bu müddəanın ikinci alternativini ("onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsaslar olduğu hallarda") həmçinin sözügedən şəxsin artıq cinayət törətmiş olduğu şübhəsi olmadan preventiv məqsədlə tutulmasını deyil, yalnız məhkəməyə qədər həbsi tənzimləyir (*Ostendorf Almaniyaya qarşı*, § 82).

66. Şübhəli şəxsin məhkəməyə gətirilməsi məqsədinin mövcudluğu bu məqsədin həyata keçib-keçmədiyindən asılı olmayaraq nəzərdən keçirilməlidir. 5-ci maddənin § 1 (c) yarımbəndinin təyin etdiyi standart polisə həbs və ya nəzarət altında saxlanma zamanı ittiham irəli sürmək üçün yetərli dəlillərə malik olduğunu nəzərdə tutmur (*Petkov və Profirov Bolqarıstana qarşı*, § 52; *Erdagöz Türkiyəyə qarşı*, § 51). 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarımbəndi çərçivəsində həbs zamanı dindirilmənin məqsədi həbs üçün əsas təşkil edən konkret şübhənin təsdiq edilməsi və ya aradan qaldırılması yolu ilə cinayət araşdırmasına yardım etməkdir (*Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 52-54; *Labita İtaliyaya qarşı* [GC], § 155; *O'Hara Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 36).

67. 5-ci maddənin § 1 (c) yarımbəndi çərçivəsində həbs göstərilən məqsədə nail olmaq üçün proporsional tədbir olmalıdır (*Ladent Polşaya qarşı*, §§ 55-56).

68. "Səlahiyyətli məhkəmə orqanı" ifadəsi 5-ci maddənin 3-cü bəndinə uyğun olaraq "qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti olan hakim və ya başqa vəzifəli şəxsi" bildirir (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 29).

2) "Əsaslı şübhə"nin mənası

69. Cinayətin törədildiyinə dair "əsaslı şübhə" obyektiv müşahidəçinin sözügedən şəxsin hüquq pozuntusu törətmiş ola biləcəyi qənaətinə gəlməsi üçün yetərli fakt və ya məlumatın mövcudluğunu nəzərdə tutur (*İlqar Məmmədov Azərbaycana qarşı*, § 88; *Erdagöz Türkiyəyə qarşı*, § 51; *Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 32). Beləliklə, səlahiyyətli orqanların şikayətin əsaslı olub-olmadığını yoxlamaq üçün işlə bağlı başlıca faktları vicdanla araşdırmaması 5-ci maddənin § 1 (c) yarımbəndinə ziddir (*Stepulyak Moldovaya qarşı*, § 73; *Elçi və başqaları Türkiyəyə qarşı*, § 674).

70. Nəyin "əsaslı" hesab oluna biləcəyi isə işin hallarından asılıdır (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 32).

71. Terrorizm kontekstində iştirakçı Dövlətlərdən məxfi məlumat mənbələrini açıqlamaqla terrorçuluqda şübhəli bilinən şəxsin həbsinə əsas olan şübhəni əsaslandırmaq tələb edilməsə də, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, terror cinayətləri ilə mübarizə problemi 5-ci maddənin § 1 (c) yarım bəndində nəzərdə tutulan müdafiənin təminatlarının güzəştə gedilməsi hesabına "əsaslılıq" anlayışının genişləndirilməsinə haqq qazandıra bilməz (*O'Hara Birləşmiş Krallığa qarşı* § 35).

72. Anonim şəxsin şayiəyə əsaslanan, təsdiqlənməmiş ifadəsinin ərizəçinin mafiya ilə əlaqəli fəaliyyətlərə cəlb edildiyinə dair "əsaslı şübhə" üçün kifayət etmədiyi müəyyən edilmişdir (*Labita İtaliyaya qarşı* [GC], §§ 156 və s.). Digər tərəfdən, şübhəli şəxslər tərəfindən bir neçə il əvvəl irəli sürülən və sonradan geri götürülən işəədici bəyanatlar ərizəçiyə qarşı əsaslı şübhənin mövcudluğunu aradan qaldırmayıb. Bundan əlavə, bu, həbs haqqında qərarın qanuniliyinə təsir etməyib (*Talat Tepe Türkiyəyə qarşı*, § 61).

3) "Hüquq pozuntusu" termini

73. "Hüquq pozuntusu" termini 6-ci maddədə göstərilən "cinayət" termini ilə eyni müstəqil mənaya malikdir. Hüquq pozuntusunun milli qanunvericilik çərçivəsində təsnifatı nəzərə alınmalı olan amillərdən biridir. Lakin icraatın xarakteri və sözügedən cəzanın ağırlığı da əhəmiyyət daşıyır (*Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 56).

74. "Hüquq pozuntusu" dəqiq və konkret olmalıdır: Dövlət tərəfindən cinayətə meyillilikləri səbəbindən təhlükəli hesab olunan fərdlərin preventiv həbsinə icazə verilmir (*Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 102; *Çiulla İtaliyaya qarşı*, § 40; *M. Almaniyaya qarşı*, § 89; *Şimovolos Rusiyaya qarşı*, § 54).

D. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tutulması

Maddə 5 § 1 (d)

"1. ... Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(d) yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tərbiyə nəzarəti üçün qanuni qərar əsasında həbsə alınması və ya onun səlahiyyətli orqana verilməsi üçün qanuni həbsə alınması;

1) Ümumi

75. Avropa standartları və Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin CM (72) sayılı Qətnaməsi nəzərə alınmaqla, "yetkinlik yaşına çatmamış şəxs" anlayışı 18 yaşından kiçik şəxsləri (*Koniarska Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.)) əhatə edir (*X. İsveçrəyə qarşı*, Komissiyanın 14 dekabr 1979-cu il tarixli qərarı).

76. (d) yarım bəndi sadəcə yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin həbsinə icazə verən müddəa deyil. Bu yarım bənd, tam olmasa da, yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin həbs edilə biləcəyi hallara dair nümunələr ehtiva edir, daha dəqiq onların (a) tərbiyə nəzarəti və ya (b) səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısına çıxarımaq məqsədi ilə həbs oluna biləcəyini göstərir (*Mubilanzila Mayeka və Kaniki Mitunga Belçikaya qarşı*, § 100).

2) *Maarifləndirici nəzarət*

77. 5-ci maddənin 1 (d) yarım bəndinin birinci hissəsi uşağın təhsil müəssisəsində davamiyyətini təmin etmək məqsədi ilə məhkəmə qərarı və ya inzibati qərar əsasında həbsinə icazə verir.

78. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin həbsi kontekstində "maarifləndirici nəzarət" sözü sinif otağında dərsin keçilməsi anlayışı ilə tam eyniləşdirilməməlidir. Belə nəzarət sözügedən şəxsin qorunması və maraqları naminə valideynlik hüquqlarının bir çox aspektlərinin səlahiyyətli orqan tərəfindən icrasını əhatə etməlidir (*P. və S. Polşaya qarşı*, § 147; *İçin və başqaları Ukraynaya qarşı*, § 39; *D.G. İrlandiyaya qarşı*, § 80).

79. (d) yarım bəndi maarifləndirici nəzarət rejimindən əvvəl maarifləndirici nəzarəti ehtiva etməyən müvəqqəti həbsə alınma tədbirinin tətbiqini istisna etmir. Lakin belə hallarda həbsdən sonra ən qısa müddət ərzində bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş və yetərli resurslara malik müvafiq (qapalı və ya açıq) müəssisədə bu rejim faktiki tətbiq edilməlidir (*Buamar Belçikaya qarşı*, § 50).

80. Azadlıqdan məhrum etmə yolu ilə təhsil nəzarəti sistemini seçən Dövlət 5-ci maddənin § 1 (d) yarım bəndinin tələblərinə riayət etmək məqsədi ilə həmin sistemin təhlükəsizlik və təhsil tələblərinə cavab verən müvafiq müəssisələr təmin etmək öhdəliyi daşıyır (*A. və başqaları Bolqarıstana qarşı*, § 69; *D.G. İrlandiyaya qarşı*, § 79).

81. Məhkəmə təhsil fəaliyyəti həyata keçirilmədiyi halda, azyaşlılar üçün nəzərdə tutulmuş müəssisənin öz-özlüyündə "maarifləndirici nəzarət" anlayışına uyğun gəldiyini qəbul etmir (*İçin və başqaları Ukraynaya qarşı*, § 39).

3) *Səlahiyyətli hüquqmühafizə orqanı*

82. 5-ci maddənin § 1 (d) yarım bəndi yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin səlahiyyətli hüquqmühafizə orqanının yanına gətirilməsi məqsədi ilə qanuni həbsini tənzimləyir. *Hazırlıq materiallarına* əsasən, bu müddəanın məqsədi yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin mülki və ya inzibati icraatdan əvvəl həbsini əhatə etmək idi, cinayət icraatı ilə bağlı həbsi isə 5-ci maddənin 1 (c) yarım bəndi əhatə etməli idi.

83. Lakin cinayətin törədilməsində ittiham olunan yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin psixi vəziyyəti barədə qərarın qəbul edilməsi üçün zəruri psixiatrik rəyin hazırlanması müddətində həbsi, yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin səlahiyyətli hüquqmühafizə orqanının qarşısına gətirilməsi məqsədi ilə həbs qismində, (d) yarım bəndinə uyğun gəldiyi təsdiq edilmişdir (*X. İsveçrəyə qarşı*, Komissiya qərarı 14 dekabr 1979-cu il).

E. Tibbi və sosial səbəblərə görə həbs**Maddə 5 § 1 (e)**

"1. ... Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(e) yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq üçün şəxslərin, habelə ruhi xəstələrin, alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların və ya səfillərin qanuni həbsə alınması;"

1) *Ümumi*

84. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin §1(e) yarım bəndi bir neçə şəxs kateqoriyasına, daha dəqiq desək, infeksiya xəstəlik yayan şəxslərə, ruhi xəstələrə, spirtli içki, narkotik

aludəçilərində və səfillərə aiddir. Bütün bu şəxslər arasında bağlılıq bundan ibarətdir ki, onlar həm tibbi yardımın təmin edilməsi üçün, həm də sosial siyasətin diktə etdiyi aspektlərdən dolayı, yaxud da eyni vaxtda həm tibbi, həm də sosial səbəblərə görə azadlıqdan məhrum edilə bilərlər. (*Enhorn İsveçə qarşı*, § 43).

85. Konvensiyanın cəmiyyətə yaxşı uyğunlaşa bilməmiş belə şəxslərin azadlıqdan məhrum edilməsinə icazə verməsinin səbəbi yalnız onların ictimai təhlükəsizlik üçün təhdid təşkil edə bilmələri deyil, həmçinin onların öz maraqlarının da həbslərini zəruri edə bilməsidir (eyni mənbə; *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, § 98 sonda).

2) *İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması*

86. Hər hansı şəxsin "infeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması məqsədi ilə" həbsinin qanuniliyinin qiymətləndirilməsi üçün əsas meyarlar aşağıdakılardır:

- infeksiyon xəstəliyin yayılması əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün təhlükə təşkil edib-etməməsi;
- daha az sərt tədbirlər nəzərdən keçirilərək ictimai marağın qorunması üçün yetərsiz hesab olunduğu üçün infeksiyaya yoluxmuş şəxsin həbsinin xəstəliyin yayılmasının qarşısının alınması üçün son çarə olub-olmaması.

Bu meyarlar artıq təmin edilmədikdə, azadlıqdan məhrum etmə üçün əsas aradan qalxır (*Enhorn İsveçə qarşı*, § 44).

3) *Ruhi xəstələrin həbsi*

87. "Ruhi xəstə" termininə dəqiq tərif vermək mümkün deyil, çünki psixiatriya həm tibbi, həm də cəmiyyətin münasibəti baxımından daimi inkişafda olan sahədir. Lakin bu o demək deyil ki, kimsə sadəcə baxış və davranışları müəyyən edilmiş normalardan fərqləndiyinə görə həbs edilə bilər (*Rakeviç Rusiyaya qarşı*, § 26).

88. Aşağıdakı üç minimum şərtə əməl edilmədiyi halda, hər hansı şəxs "ruhi xəstə" olduğuna görə azadlıqdan məhrum edilə bilməz (*Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], § 145; *D.D. Litvaya qarşı*, § 156; *Kallveit Almaniya qarşı*, § 45; *Ştukaturov. Rusiyaya qarşı*, § 114; *Varbanov Bolqarıstana qarşı*, § 45; *Vinterverp Niderlanda qarşı*, § 39):

- təcili həbs tələb olunmadığı təqdirdə, şəxsin ruhi xəstə olduğu obyektiv tibbi rəydə etibarlı şəkildə göstərilməlidir;
- şəxsin psixi xəstəliyinin dərəcəsi məcburi həbsi tələb etməlidir. Azadlıqdan məhrum edilmənin verilən şəraitdə zəruri olduğu göstərilməlidir;
- obyektiv tibbi rəylə təsdiq edilən psixi xəstəlik həbs müddətində davam etməlidir.

89. Ruhü xəstə hesab edilən şəxsin həbsi barədə tibbi rəyə müraciət edilmədən verilən qərar Konvensiyanın 5-ci maddəsinin §1 (e) yarım bəndinə uyğun hesab edilə bilməz (*Ruiz Rivera İsveçərəyə qarşı*, § 59; *S.R. Niderlanda qarşı (dec.)*, § 31).

90. Yuxarıdakı şərtlərdən ikincisinə gəldikdə isə, ruhi xəstənin həbsi yalnız vəziyyətinin müalicəsi və ya yüngülləşməsi üçün müalicə, tibbi preparat və ya başqa klinik müalicə tələb edildikdə deyil, həm də şəxsin, məsələn, özünə və ya başqalarına zərər verməmək üçün nəzarətdə saxlanmasına ehtiyac olduqda zəruri ola bilər (*Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 52).

Hər hansı ruhi vəziyyət "əsl" psixi pozğunluq hesab edilmək üçün müəyyən ağırlıqda olmalıdır (*Qlien Almaniya qarşı*, § 85).

91. Səlahiyyətli dövlət orqanları hər hansı şəxsin "ruhi xəstə" kimi həbs edilməli olub-olmadığı barədə qərar verən zaman müəyyən diskresiya hüququna malik olmalıdırlar, çünki konkret iş üzrə təqdim edilən dəlilləri birinci növbədə onlar dəyəndirməlidirlər (*Pleso Macaristana qarşı*, § 61; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 98).

92. Hər hansı şəxsin 5-ci maddənin § 1 (e) yarım bəndinin tələblərinə uyğun olaraq ruhi xəstə olduğunun etibarlı şəkildə müəyyən edilməsi üçün uyğun vaxt həmin şəxsin belə vəziyyətin nəticəsi kimi azadlıqdan məhrum edilməsi barədə qərarın çıxarıldığı tarixdir (*O.H. Almaniyaya qarşı*, § 78).

93. Tibbi dəlillər sağalmaya işarə etdikdə, ərizəçinin həbsinə xitam verib-verməmək barədə qərar qəbul etmək üçün səlahiyyətli orqanlara bir qədər vaxt tələb oluna bilər (*Luberti İtaliyaya qarşı*, § 28). Lakin azadlıqdan məhrum etmənin sırf inzibati səbəblərdən davam etməsinə haqq qazandırılmır (*R.L. və M.-J.D. Fransaya qarşı*, § 129).

94. Ruhi xəstələrin həbsi belə şəxslərin saxlanması üçün icazəsi olan hospital, klinika və ya başqa müvafiq müəssisədə həyata keçirilməlidir (*L.B. Belçikaya qarşı*, § 93; *Aşinqdeyn Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 44; *O.H. Almaniyaya qarşı*, § 79).

95. Digər tərəfdən, gözləmə müddətinin həddən artıq uzun çəkməməsi şərti ilə hər hansı şəxs müvafiq müəssisəyə köçürülməmişdən əvvəl xüsusi olaraq ruhi xəstələr üçün nəzərdə tutulmamış müəssisəyə müvəqqəti yerləşdirilə bilər (*Pankeviç Polşaya qarşı*, §§ 44-45; *Morsink Niderlanda qarşı*, §§ 67-69; *Brand Niderlanda qarşı*, §§ 64-66).

4) Alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların həbsi

96. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin §1(e) yarım bəndi yalnız məhdud mənada kliniki "alkoqolizm" vəziyyətində olan "spirtli içki aludəçilərinin" həbsinə icazə verildiyi şəkildə təfsir olunmamalıdır, çünki müddənin mətni Dövlətin bu tədbiri spirtli içkidən sui-istifadə edən şəxsə qarşı, onun alkoqolla özünə və ya cəmiyyətə verdiyi zərəri məhdudlaşdırmaq, yaxud içdikdən sonrakı təhlükəli davranışın qarşısını almaq məqsədi ilə tətbiq etməsinə mane olmur (*Xarin Rusiyaya qarşı*, § 34).

97. Buna görə də, tibbi cəhətdən "alkoqolizm" diaqnozu qoyulmamış, lakin alkoqolun təsiri altında davranışları özləri və ya cəmiyyət üçün təhdid təşkil edən şəxslər cəmiyyətin və ya onun maraqlarının - sağlamlıq və ya şəxsi təhlükəsizliyin qorunması məqsədi ilə həbs edilə bilərlər (*Hilda Hafsteinsdottir İslandiya qarşı*, § 42). Lakin bu o demək deyil ki, 5-ci maddənin § 1 (e) yarım bəndi hər hansı şəxsin sadəcə spirtli içki qəbul etdiyinə görə həbs edilməsinə icazə verir (*Vitold Litva Polşaya qarşı*, §§ 61-62).

5) Səfillər

98. "Səfillər"lə bağlı cüzi presedent hüquq mövcuddur. Müddəanın tətbiq dairəsi daimi yaşayış yeri, dolanışiq vasitəsi, müntəzəm məşğuliyyət və ya peşəsi olmayan şəxsləri əhatə edir. Belçikanın Cinayət Məcəlləsindən götürülən bu üç şərt kumulyativdir: onlar eyni zamanda eyni şəxsə münasibətdə mövcud olmalıdır (*De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, § 68).

F. Əcnəbinin həbsi

Maddə 5 § 1 (f)

"1. ... Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(f) şəxsin ölkəyə qanunsuz gəlməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə və ya barəsində deportasiya yaxud ekstradisiya tədbirləri tətbiq olunan şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması.”

1) Ölkəyə icazəsiz girişin qarşısını almaq üçün həbs

99. 5-ci maddənin § 1(f) yarımbəndi Dövlətlərə immiqrasiya kontekstində əcnəbilərin azadlığına nəzarət etməyə icazə verir. Bu müddəanın birinci hissəsi sığınacaq axtaran şəxsin və ya başqa immiqrantın Dövlət tərəfindən giriş icazəsi verilmədən əvvəl həbs edilməsinə icazə versə də, bu həbs 5-ci maddənin ümumi məqsədinə - azadlıq hüququnun qorunması və heç kimin əsassız olaraq azadlıqdan məhrum edilməməsi şərtinə müvafiq olmalıdır (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], §§ 64-66).

100. Şəxsə ölkəyə daxil olmaq və ya orada qalmaq üçün rəsmi icazə verildiyinə görə 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndinin birinci hissəsinin tətbiqinin nə vaxt qüvvədən düşəcəyi əhəmiyyətli dərəcədə milli qanunvericilikdən asılıdır (*Suso Musa Maltaya qarşı*, § 97).

101. Əsassız olaraq həbsin yolverilməzliyi prinsipi 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndinin birinci hissəsinə olduğu qədər ikinci hissəsinə də aiddir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 73).

102. Beləliklə, 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndinin birinci hissəsi kontekstində "əsassızlığın yolverilməzliyi" o deməkdir ki, belə həbs vicdanla yerinə yetirilməlidir; hər hansı şəxsin ölkəyə icazəsiz girişinin qarşısının alınması məqsədi ilə sıx əlaqəli olmalıdır; həbsin yeri və şərtləri münasib olmalıdır, nəzərə alınmalıdır ki, bu tədbir cinayət törədənlərə deyil, çox vaxt öz həyatlarına görə qorxub ölkələrini tərk edən əcnəbilərə tətbiq edilir və onların həbs müddəti təqib edilən məqsəd üçün tələb olunan ağılabatan müddətdən çox çəkməməlidir (eyni mənbə § 74).

103. Həbs qərarının hansı qaydada icra edildiyinin qiymətləndirilməsi zamanı Məhkəmə potensial immiqrantlarla əlaqədar konkret vəziyyəti nəzərə almalıdır (*Kanaqarantnam Belçikaya qarşı*, § 80 ərizəçi və onun üç uşağı yetkinlik yaşına çatmış şəxslər üçün nəzərdə tutulan qapalı müəssisədə saxlanılmışdı; *Rahimi Yunanıstana qarşı*, § 108, müşayiətsiz qalan azyaşlının avtomatik həbsi ilə əlaqədar)

2) Deportasiya və ya ekstradisiya məqsədi ilə həbs

104. 5-ci maddənin § 1(f) yarımbəndi məsələn, şəxsin cinayət törətməsinin və ya qaçmasının qarşısının alınması məqsədi ilə həbsin ağılabatan hesab edilməsini tələb etmir. Bu baxımdan 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndi § 1 (c) yarımbəndindən fərqli səviyyəli müdafiə təmin edir: (f) yarımbəndi çərçivəsində tələb olunan yalnız "tədbirin deportasiya və ya ekstradisiya məqsədi ilə görülməsi"dir. Buna görə də onun tətbiqi üçün xaric edilmə qərarının milli qanunvericilik və ya Konvensiya şərtləri çərçivəsində əsaslandırılması əhəmiyyət daşıyır (*Çahal Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 112; *Çonka Belçikaya qarşı*, § 38; *Nəsrullayev Rusiyaya qarşı*, § 69; *Soldatenko Ukraynaya qarşı*, § 109).

105. Həbsə, hətta ekstradisiya haqqında rəsmi tələbin və ya hökmün olduğu təqdirdə, 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndi çərçivəsində səlahiyyətli orqanların sorğuları əsasında haqq qazandırılı bilər, bir şərtlə ki, bu sorğulara sözügedən müddəa kontekstində "fəaliyyət" kimi baxıla bilsin (*X. İsveçrəyə qarşı*, 9 dekabr 1980-ci il tarixli Komissiya qərarı).

106. 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndi çərçivəsində hər hansı azadlıqdan məhrum etmə yalnız deportasiya və ya ekstradisiya icraatlarının davam etdiyi müddətdə əsaslı sayıla bilər. Bu cür icraatlar lazımı ciddi-cəhdlə yerinə yetirilmədikdə, həbs artıq 5-ci maddənin § 1 (f) yarımbəndi çərçivəsində məqbul sayılmır (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 164; *Emi və başqaları Bolqarıstana qarşı*, § 72).

107. 5-ci maddənin § 1 (f) yarım bəndi çərçivəsindəki həbs əsassız sayılmamaq məqsədilə vicdanla yerinə yetirilməlidir; o Dövlətin həbs üçün rəhbər tutduğu əsasla yaxından əlaqəli olmalıdır; həbsin yeri və şərtləri münasib olmalıdır; həbs müddəti təqib edilən məqsəd üçün tələb olunandan çox çəkməməlidir (eyni mənbə; həmçinin bax: *Yoh-Ekale Mvanje Belçikaya qarşı*, §§ 117-19 əlavə istinadlarla).

108. Xaric edilmə məqsədi ilə həbs mahiyyəti etibarı ilə cəza xarakteri daşımamalı, müvafiq təminatlarla müşayiət olunmalıdır (*Əzimov Rusiyaya qarşı*, § 172).

109. 5-ci maddənin §1 (f) yarım bəndi və ya digər yarım bəndlər şəxsin azadlıq hüququ ilə Dövlətin əhalisini terror təhlükəsindən qorumaqda maraqlı olması arasında balansın gözlənilməsini tələb etmir (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 171).

110. Konvensiyada ekstradisiyanın icazə verilməli olduğu hallar və ya ekstradisiyaya icazə verilməmişdən əvvəl yerinə yetirilməli olan prosedurlarla əlaqədar heç bir müddəə yoxdur. Hətta qeyri-tipik ekstradisiya müvafiq dövlətlər arasında əməkdaşlığın nəticəsi olduqda və qaçağın tutulması barədə qərarın hüquqi əsasının mənşə ölkəsinin səlahiyyətli orqanları tərəfindən verilən həbs qərarı olması şərti ilə Konvensiyaya zidd hesab olunmaya bilər (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* [GC], § 86; *Adamov İsveçrəyə qarşı*, § 57).

111. Konvensiyanın üzvü olan və olmayan Dövlətlər arasında ekstradisiya razılaşmasına gəldikdə isə, ekstradisiya razılaşması ilə yaxud belə bir razılaşma mövcud olmadıqda, Dövlətlər arasındakı əməkdaşlığa əsasən müəyyən edilən qaydalar da sonradan Məhkəməyə şikayətin təqdim edilməsinə gətirib çıxaran həbsin qanuni olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün nəzərə alınmalı olan əhəmiyyətli amillərdir. Qaçığın Dövlətlərarası əməkdaşlıq nəticəsində təhvil verilməsi faktı öz-özlüyündə həbsi qeyri-qanuni etmir və buna görə də 5-ci maddə çərçivəsində hər hansı problemin meydana çıxmasına əsas vermir (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* [GC], § 87).

112. Məhkəmə tərəfindən iştirakçı Dövlətə hər hansı şəxsin müəyyən ölkəyə qaytarılmamasının arzu olunan olduğunun bildirilməsindən sonra müvəqqəti tədbirin icrası öz-özlüyündə həmin şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin § 1 bəndinin tələblərinə uyğun olub-olmadığına təsir etmir (*Qebremedhin [Qaberamadhien] Fransaya qarşı*, § 74). Həbs yenə də qanuni olmalı, əsassız olmamalıdır (*Əzimov Rusiyaya qarşı*, § 169).

Şəxsin deportasiyasının qarşısının alınmasına dair tədbirin həyata keçirilməsi onun həbsini qeyri-qanuni etmir, bir şərtlə ki, ölkədən çıxarılma icraatları davam etməkdə olsun və onun həbs müddəti əsassız davam etdirilməsin (*S.P. Belçikaya qarşı* (dec.), *Yoh-Ekale Mvanje Belçikaya qarşı*, § 120).

IV. AZADLIQDAN MƏHRUM EDİLMİŞ ŞƏXSLƏR ÜÇÜN TƏMİNATLAR

A. Tutulmanın səbəbləri haqqında məlumat (Maddə 5 § 2)

Maddə 5 §2

“2. Tutulmuş hər bir kəsə ona aydın olan dildə onun tutulmasının səbəbləri və ona qarşı irəli sürülən istənilən ittiham barədə dərhal məlumat verilir.

1) *Tətbiqi*

113. 5-ci maddənin 2-ci bəndində istifadə edilən sözlər müstəqil şəkildə, xüsusən də 5-ci maddənin hər kəsi əsassız olaraq azadlıqdan məhrum etməkdən müdafiə edilməsinə yönəlmiş məqsədi çərçivəsində təfsir edilməlidir. "Tutulma" termini cinayət hüququ tədbirlərinin sərhədlərini aşır, "istənilən ittiham" sözləri isə tətbiqi olunma şərtini deyil, nəzərə alınan ehtimalı bildirir. 5-ci maddənin 4-cü bəndi tutulma və ya həbs nəticəsində azadlıqdan məhrum etmə arasında fərq qoymur. Buna görə də sonuncunun 5-ci maddənin (*Van der Leer Niderlanda qarşı*, §§ 27-28) ekstradisiya (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, §§ 414-15), tibbi müalicə (*Van der Leer Niderlanda qarşı*, §§ 27-28; *X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 66) məqsədi ilə həbsə şamil olunan, həmçinin hər hansı şəxsin şərti azad olunduqdan sonra həbs yerinə qaytarılmasına tətbiq edilən 2-ci bəndinin tətbiqi dairəsindən çıxarılması üçün əsas yoxdur (*eyni mənbə*; *X Belçikaya qarşı*, Komissiya qərarı).

2) *Məqsəd*

114. 5-ci maddənin 2-ci bəndi tutulan hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin səbəbini bilməli olduğuna dair ilkin zəmanət təmin edir və bu, 5-ci maddənin nəzərdə tutduğu müdafiə sisteminin ayrılmaz hissəsidir. Hər hansı şəxs həbsinin və ya tutulmasının səbəbi haqqında məlumatlandırıldıqdan sonra, münasib hesab edərsə, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində həbsin qanuniliyinə etiraz üçün məhkəməyə müraciət edə bilər (*Foks, Kempbel və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 40; *Çonka Belçikaya qarşı*, § 50).

115. Həbsinin qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən yubanmadan baxılması hüququna malik olan istənilən şəxs azadlıqdan məhrum edilməsinin səbəbləri haqqında dərhal və lazımi qaydada məlumatlandırılmadığı halda bu hüquqdan effektiv şəkildə yararlanma bilməz (*Vander Leer Niderlanda qarşı*, § 28; *Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, § 413).

3) *Səbəblər barədə məlumatlandırılmalı olan şəxs*

116. 5-ci maddənin 2-ci bəndində istifadə edilən ifadə formasından aydın bilinir ki, Dövlətlər vəzifəsi şəxsə və ya onun nümayəndəsinə konkret məlumat verməkdir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 53, 2008-ci ildə Böyük Palata tərəfindən təsdiq edilib). Ərizəçi məlumat almaq iqtidarında deyilsə, müvafiq məlumatlar onun maraqlarını təmsil edən şəxslərə, məsələn hüquqşünasa və ya qəyyuma təqdim edilməlidir (*X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, Komissiya Hesabatı, § 106; *Z.H. Macarıstana qarşı*, §§ 42-43).

4) *Səbəblər "dərhal" bildirilməlidir*

117. Məlumatın yetəri qədər tez təqdim edilib-edilmədiyi hər bir halda konkret xüsusiyyətlər əsasında qiymətləndirilməlidir. Lakin həbsi yerinə yetirən vəzifəli şəxsdən həbsin bütün səbəbləri barədə həbs anında məlumat verməsi tələb olunmur (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 40; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı [GC]*, § 72).

118. "Dərhal" anlayışı ilə müəyyən olunan vaxt məhdudiyyətləri tutulan şəxsin tutulmasının səbəbləri haqqında bir neçə saat ərzində məlumatlandırılmasını nəzərdə tutur (*Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.); *Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 42).

5) Səbəblər barədə məlumatlandırılma qaydası

119. Səbəblərin həbsə icazə verən hər hansı qərarın mətnində göstərilməsi və yazılı, yaxud başqa bir xüsusi formada ifadə olunması mütləq deyil (*X. Almaniyaya qarşı*, 13 dekabr 1978-ci il tarixli Komissiya qərarı; *Keyn Kiprə qarşı* (dec.)).

Lakin bu prosesdə əqli imkanları məhdud şəxsin vəziyyəti lazımcına nəzərə alınmadıqda, əvəzində hüquqsünas və ya başqa səlahiyyətli şəxs məlumatlandırılmayıbsa, onun 5-ci maddənin 4-cü bəndi ilə təmin edilən həbsin qanuniliyinə etiraz etmək hüququndan effektiv və bacarıqla istifadəsinə imkan verəcək lazımi məlumatla təmin edildiyini demək olmaz (*Z.H. Macarıstana qarşı*, § 41).

120. Tutulmanın səbəbləri tutulduqdan sonra aparılan sorğu-sual və ya dindirmə zamanı təmin edilə və ya aydınlaşdırıla bilər (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 41; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 77; *Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.)).

121. Cinayət əməli və ya qəsdlə törətdikləri əməldən sonra tutulan (*Dikme Türkiyəyə qarşı*, § 54), yaxud daha əvvəlki həbs qərarlarına və ya ekstradisiya tələblərində qedy edilən iddia edilən hüquq pozuntularının təfərrüatlarından xəbərdar olan şəxslər tutulmanın səbəblərini başa düşmədiklərini iddia edə bilməzlər (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* (dec)).

6) Səbəblər haqqında tələb olunan məlumatın həcmi

122. Təqdim edilən məlumatın məzmun baxımından yetərli olub-olmadığı hər bir halda konkret xüsusiyyətlər əsasında qiymətləndirilməlidir (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 40). Lakin tutulma üçün hüquqi əsasın sadəcə bildirilməsi öz-özlüyündə 5-ci maddənin 2-ci bəndinin məqsədləri üçün yetərli deyil (eyni mənbə, § 41; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 76; *Kortesis Yunanıstana qarşı*, §§ 61-62).

123. Tutulmuş şəxslərə başa düşəcəkləri sadə, qeyri-professional dildə tutulmanın əsas hüquqi və faktiki əsasları haqqında məlumat verilməlidir ki, onlar münasib hesab etdikləri təqdirdə, 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq tutulmalarının qanuniliyinə etiraz üçün məhkəməyə müraciət edə bilsinlər (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 40; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 72). Lakin 5-ci maddənin 2-ci bəndi məlumatın tutulmuş şəxsə qarşı irəli sürülən ittihamların tam siyahısından ibarət olmasını tələb etmir (*Bordovski Rusiyaya qarşı*, § 56; *Novak Ukraynaya qarşı*, § 63; *Qasins Latviyaya qarşı*, § 53).

124. Şəxslər ekstradisiya məqsədi ilə tutulduqda verilən məlumat hətta daha qısa ola bilər, belə ki, bu məqsədlərlə tutulma ittihamın mahiyyət üzrə qərarın qəbul edilməsini tələb etmir (*Suso Musa Maltaya qarşı*, §§ 113 və 116; *Kabulov Ukraynaya qarşı*, § 144; *Bordovski Rusiyaya qarşı*, § 56) (*Bejau Yunanıstana qarşı*, Komissiya qərarı). Lakin belə şəxslər 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq tutulmanın qanuniliyinə baxılması üçün məhkəməyə müraciət etməyə imkan verəcək qədər yetərli məlumat almalıdırlar (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, § 427).

7) Tutulmuş şəxsə aydın olan dildə

125. Əgər həbs qərarı tutulmuş şəxsin başa düşmədiyi dildədirsə, 5-ci maddənin 2-ci bəndinin tələbi ərizəçi sonradan sorğu-sual edilən zaman təmin edilir, beləliklə, o tutulmasının səbəbləri barədə başa düşdüyü dildə məlumatlandırılır (*Delkurt Belçikaya qarşı*, Komissiya qərarı).

126. Lakin bu məqsədlə tərcüməçilərdən istifadə edilirsə, səlahiyyətli orqanlar tərcümə üçün müraciətlərin düzgün və dəqiq ifadə edilməsini təmin etməlidirlər (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, § 425).

B. Dərhal hakimin yanına gətirilmək hüququ (Maddə 5 § 3)

Maddə 5 §3

“3. Bu maddənin 1-ci bəndinin «c» yarım-bəndinə müvafiq olaraq tutulmuş və ya həbsə alınmış hər kəs dərhal hakimin və ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş digər vəzifəli şəxsin qarşısına gətirilir ...”

1) Müddəanın məqsədi

127. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi cinayət törətməkdə şübhəli bilindiklərinə görə tutulan və ya həbs olunan şəxsləri hər hansı özbaşına və ya əsassız azadlıqdan məhrum edilmə halına qarşı təminat təqdim edir (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], § 47; *Stefens Maltaya qarşı* (№ 2), § 52).

128. İcra hakimiyyəti orqanının şəxsin azadlıq hüququna müdaxilələrinə məhkəmə nəzarəti 5-ci maddənin 3-cü bəndinin müəyyən etdiyi təminatın başlıca xüsusiyyətidir (*Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 58; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, § 236; *Assenov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, § 146). Məhkəmə nəzarətini "Konvensiyanın preambulasında aydın göstərilən..., demokratik cəmiyyətin fundamental prinsiplərindən biri olan" və "bütövlükdə Konvensiyanın əsaslandığı" qanunun aliliyi prinsipi nəzərdə tutur (*Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 58).

129. Məhkəmə nəzarəti həbsin erkən mərhələsində xüsusi ilə böyük olan pis rəftar riskinə, hüquq-mühafizə orqanlarına, yaxud başqa orqanlara verilən, yalnız məhdud məqsədlər üçün və müəyyən edilmiş qaydada istifadə edilməli olan səlahiyyətlərdən sui-istifadəyə qarşı effektiv müdafiə təmin edir (*Ladent Polşaya qarşı*, § 72).

2) Təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarəti

130. 5-ci maddənin 3-cü yarım-bəndinin başlanğıc hissəsinin məqsədi 1 (c) yarım-bəndinin müddəaları çərçivəsində polis tərəfindən və ya inzibati həbsə münasibətdə təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarətini təmin etməkdir (*De Yonq, Balje və Van den Brink Niderlanda qarşı*, § 51; *Akvilina Maltaya qarşı* [GC], §§ 48-49).

131. Həbs edilmiş şəxs üzərində məhkəmə nəzarəti ilk tutulma zamanından etibarən hər hansı pis rəftarın aşkar edilməsinə və fərdin azadlığına hər hansı əsassız müdaxilənin minimuma endirilməsinə imkan vermək məqsədi ilə, hər şeydən əvvəl, təxirəsalınmaz olmalıdır. Bu tələbin irəli sürdüyü ciddi vaxt məhdudiyyətləri geniş təfsir imkanı nəzərdə tutmur, əks halda prosessual təminat şəxsin maraqlarının güzəştə gedilməsi ilə zəifləyər bilərdi və bu müddəa ilə müdafiə olunan hüququn mahiyyəti riskə məruz qala bilərdi (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 33).

132. 5-ci maddənin 3-cü bəndi hər hansı şəxsin həbsdən və ya tutulmadan sonra dərhal hakim və ya məhkəmə səlahiyyətini həyata keçirən başqa vəzifəli şəxsin yanına gətirilməsi tələbi üçün, hətta hakimin iştirakı ilə belə heç bir istisna təmin etmir (*Berqman Estoniyaya qarşı*, § 45).

133. Dörd gündən artıq çəkən istənilən müddət əksi üçün sübutlar olmadığı halda həddən artıq uzun hesab olunur (*Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı*, § 43; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 47; *Nastase-Silivestru Rumıniyaya qarşı*, § 32). Səlahiyyətli orqanlara həbs edilmiş şəxsi hakimin yanına daha tez gətirilməsinə mane olan xüsusi çətinliklər və ya istisna şərtlər mövcud olmadıqda, daha qısa müddətlər də təxirəsalınmazlıq tələbini poza bilər (*Qutsanovi Bolqarıstana qarşı*, §§ 154-59; *İpek və başqaları Türkiyəyə qarşı*, §§ 36-37; *Kandjov Bolqarıstana qarşı*, § 66).

Polis nəzarəti altında həbs faktiki azadlıqdan məhrum etmə müddətindən irəli gəlmiş situasiyada təxirəsalınmazlıq tələbi daha ciddi şərh olunur ki (*Vassis və başqaları Fransaya qarşı*, § 60, ekipajın yüksək hündürlükdə həbsi ilə əlaqədar).

134. Tutulmuş şəxsin məhkəmə orqanına çatım imkanının olması faktı 5-ci maddənin 3-cü bəndinin giriş hissəsinə uyğunluğun təşkil edilməsi üçün kifayət deyil (*De Yonq, Balje və Van den Brink Niderlanda qarşı*, § 51; *Pantea Ruminiyaya qarşı*, § 231).

135. Tutulmaya məhkəmə nəzarəti avtomatik olmalı və tutulmuş şəxsin əvvəlcədən ərizə verməsindən asılı olmamalıdır (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 34; *Varqa Ruminiyaya qarşı*, § 52; *Viorel Burzo Ruminiyaya qarşı*, § 107). Belə bir tələb təkcə 5-ci maddənin 3-cü bəndində əksini tapan, 5-ci maddənin 4-cü bəndi ilə nəzərdə tutulandan fərqlənən, həbsin qanuniliyinə hər hansı məhkəmə tərəfindən baxılması üçün məhkəmə işi qaldırmaq hüququnu nəzərdə tutan təminatın mahiyyətini dəyişmir. Həmçinin 5-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan, azadlıqdan məhrum etmə haqqında qərarın müstəqil məhkəmə nəzarətinə məruz qaldığını təmin etməklə, fərdi özbaşına həbsdən qorumağa yönəlmiş təminatın məqsədini qüvvədən sala bilir (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], § 49; *Niedbala Polşaya qarşı*, § 50).

136. Yoxlamanın avtomatik xarakteri bu bəndin məqsədinin yerinə yetirilməsi üçün zəruridir, çünki pis rəftara məruz qalmış şəxs tutulmasının qanuniliyinə baxılması üçün hakimə ərizə ilə müraciət etmək iqtidarında olmaya bilər; bu həmçinin tutulmuş şəxslərin digər həssas kateqoriyasına aid ola bilər, məsələn, psixi pozğunluqdan əziyyət çəkənlər və ya məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən vəzifəli şəxsin danışdığı dili başa düşməyənlər (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 34; *Ladent Polşaya qarşı*, § 74).

3) Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxs

137. "Hakim və ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti olan başqa vəzifəli şəxs" 5-ci maddənin 1 (c) yarımbəndindəki "səlahiyyətli məhkəmə orqanı" ilə sinonimdir (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 29).

138. "Məhkəmə hakimiyyətinin" həyata keçirilməsi mütləq surətdə hüquqi mübahisələrin həlli ilə bağlı olmaya bilər. 5-ci maddənin 3-cü bəndinə məhkəmədə fəaliyyət göstərən hakimlər, eləcə də prokurorluq orqanlarındakı vəzifəli şəxslər daxildir (eyni mənbə, § 28).

139. 3-cü bənddə istinad edilən "vəzifəli şəxs" qanunla müəyyən edilmiş "məhkəmə" hakimiyyətinə uyğun təminatlar təqdim etməlidir (eyni mənbə, § 30).

140. "Qanun"la müəyyən edilən formal, aşkar tələblər standart təcrübələrdən fərqli olaraq, xüsusən hər hansı şəxsin azadlığı ilə bağlı qərarı qəbul etmək səlahiyyətinin verildiyi məhkəmə orqanının müəyyən edilməsi üçün vacib əhəmiyyətə malikdir (*Hud Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 60; *De Yonq, Balje və Van den Brink Niderlanda qarşı*, § 48).

141. "Vəzifəli şəxs" "hakimə" bərabər deyil, lakin sonuncunun əlamətlərindən bəzilərinə malik olmalıdır, yəni hər biri tutulmuş şəxs üçün təminat təşkil edən müəyyən şərtləri təmin etməlidir (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 31).

4) Müstəqillik

142. Belə şərtlərdən birincisi icra hakimiyyəti orqanına və işin tərəflərinə münasibətdə müstəqillikdir. Bu o demək deyil ki, "vəzifəli şəxs" müəyyən dərəcədə başqa hakimə və ya vəzifəli şəxsə tabe ola bilməz, bir şərtlə ki, onlar özləri oxşar müstəqilliyə malik olsunlar (eyni mənbə).

143. Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş, həbs barədə qərar qəbul etmək hüququ olan vəzifəli şəxs başqa vəzifələri də yerinə yetirə bilər, lakin əgər onun sonrakı icraatlara ittihamçı kimi iştirak etmək hüququ varsa, qərarın təsirinə məruz qalan

tərəfin onun qərəzsizliyi ilə bağlı qanuni şübhəsinin meydana gəlmə riski mövcuddur (*Huber İsveçrəyə qarşı*, § 43; *Brinkat İtaliyaya qarşı*, § 20).

144. Bu baxımdan həbs barədə qərarın qəbul edilməsi zamanı obyektivlik vacib əhəmiyyətə malikdir: əgər "məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxs" sonradan ittihamçı qismində cinayət icraatına müdaxilə edə biləcəyi məlum olarsa, onun müstəqilliyi və qərəzsizliyi şübhə doğura bilər (*eyni mənbə.*, § 21; *Hud Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 57; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], § 49; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, § 236).

5) Prosesual tələb

145. Prosesual tələb "vəzifəli şəxs" üzərinə müvafiq qərar qəbul etməzdən əvvəl yanına gətirilən şəxsi dinləmək öhdəliyi qoyur (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 31; *De Yonq, Balje və Van den Brink Niderlanda qarşı*, § 51; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], § 49; *Akvilina Maltaya qarşı* [GC], § 50).

146. Məhkəmədə vəkilin iştirakı məcburi deyil (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 36). Lakin vəkilin dinləmədən kənarlaşdırılması ərizəçinin öz işini təqdim etmək bacarığına mənfi təsir edə bilər (*Lebedev Rusiyaya qarşı*, §§ 83-91).

6) Maddi-hüquqi tələb

(a) Həbs barədə qərara mahiyyəti üzrə baxılması

147. Maddi-hüquqi tələb "vəzifəli şəxs" üzərinə həbsin lehinə və əleyhinə bütün halları nəzərə almaq və həbsi əsaslandırmaq səbəblərin olub-olmadığına hüquqi meyarlar əsasında qərar vermək öhdəliyi qoyur (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, § 31; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, § 231). Başqa sözlə, 5-ci maddənin 3-cü bəndi məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxsdən həbsi mahiyyəti üzrə nəzərdən keçirməyi tələb edir (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], § 47; *Kreyçirj Çex Respublikasına qarşı*, § 89).

148. Həbs və ya tutulmanın ilkin avtomatik yoxlaması qanunilik məsələlərini, tutulmuş şəxsin hüquq pozuntusuna yol verdiyinə dair əsaslı şübhənin olub-olmadığını, başqa sözlə, həbsin 5-ci maddənin § 1 (c) yarım bəndi ilə müəyyən edilən istisnalar sırasına daxil olub-olmadığını dəyərləndirə bilməlidir (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 40; *Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı*, § 41).

149. Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxs qanunilik xaricindəki məsələləri də nəzərdən keçirməlidir. 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində tələb olunan, hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin əsası olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün nəzərdə tutulan yoxlama həbs əleyhinə və lehinə müxtəlif halları əhatə edəcək qədər geniş olmalıdır (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], § 52).

150. Müəyyən şərtlər daxilində qanuniliyin araşdırılması 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulandan daha məhdud ola bilər (*Stefens Maltaya qarşı (№ 2)*, § 58).

(b) Azadlığa buraxmaq səlahiyyəti

151. Həbsə bəraət qazandırmaq üçün heç bir əsas yoxdursa, "vəzifəli şəxs" həbs olunan şəxsin azadlığa buraxılması haqqında məcburi qüvvəyə malik qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olmalıdır (*Assenov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, § 146; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], § 49; *Niedbala Polşaya qarşı*, § 49; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 40).

152. Yaxşı olardı ki, ləngimənin minimuma endirilməsi üçün həbsin qanuniliyini və həbs üçün əsasın olub-olmadığını yoxlayan vəzifəli şəxsin həm də zəminliyə buraxmaq səlahiyyəti olsun. Lakin bu, Konvensiyanın tələbi deyil və prinsipə bu məsələlərin müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində iki vəzifəli şəxs tərəfindən nəzərdən keçirilməməsi üçün səbəb yoxdur. Hər

bir halda, təfsir nöqtəyi-nəzərindən, zəminlik yoxlamanın ilk avtomatik yoxlamaya münasibətdə tələb olunandan (Məhkəmə bu müddəti maksimum dörd gün olaraq müəyyən edib) daha sürətli olması tələb edilə bilməz (eyni mənbə, § 47).

C. Ağlabatan müddət ərzində mühakimə və ya məhkəməyə qədər azad edilmə hüququ (Maddə 5 § 3)

Maddə 5 § 3

“3. Bu maddənin 1 bəndinin (c) yarım bəndinə müvafiq olaraq tutulmuş və ya həbsə alınmış hər kəs... ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək hüququna malikdir. Azad edilmək məhkəməyə gəlmə təminatlarının təqdim edilməsi ilə şərtləndirilə bilər.”

1) Nəzərə alınmalı olan müddət

153. 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində Məhkəməyə qədər həbs müddəti müəyyən edilərkən nəzərə alınmalı olan müddət təqsirləndirilən şəxsin həbsə alındığı gündən başlayır və hökmün çıxarıldığı gün sona çatır, hətta bu hökm birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən verilmiş olsa belə (misal üçün bax: *Solmaz Türkiyəyə qarşı*, §§ 23-24; *Kalaşnikov Rusiyaya qarşı*, § 110; *Vemhoff Almaniya qarşı*, § 9).

154. Konvensiyanın 5-ci maddənin 3-cü bəndi ilə 1 (c) yarım bəndi arasında əhəmiyyətli bağlılığı nəzərə alsaq, birinci instansiyada məhkum olunmuş şəxs sonuncu müddədə göstərdiyi kimi "hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı səlahiyyətli hüquq orqanının yanına gətirilmək məqsədi ilə" həbs edilmiş hesab oluna bilməz, lakin onun vəziyyəti "səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum edildikdən sonra" azadlıqdan məhrum edilməyə icazə verən 5-ci maddənin § 1 (a) yarım bəndinə uyğundur (*Belevitskiy Rusiyaya qarşı*, § 99; *Pyotr Baranovski Polşaya qarşı*, § 45; *Qorski Polşaya qarşı*, § 41).

2) Ümumi prinsiplər

155. 5-ci maddənin 3-cü maddəsinin ikinci hissəsi məhkəmə orqanlarına təqsirləndirilən şəxsin ağlabatan müddət ərzində məhkəməyə gətirilməsi ilə onun məhkəmədən əvvəl şərti azad edilməsi arasında seçim imkanı vermir. O, ittiham hökmünə qədər təqsirsiz hesab edilməlidir və sözügedən müddəanın məqsədi hər şeydən əvvəl həbsin davam etməsi üçün əsas olmadığı təqdirdə şərti azad edilməni tələb etməkdir.

156. Buna görə də konkret halda həbsin davam etməsinə yalnız təqsirsizlik prezumpsiyasına baxmayaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsində müəyyən edilən şəxsi azadlıq hüququna hörmətlə yanaşılması qaydasından üstün tutulan əsl ictimai marağın qorunması tələbinə işarə edən konkret əlamətlər olduqda haqq qazandırıla bilər.

157. Konkret halda hər hansı ittiham edilən şəxsin məhkəməyə qədər həbsinin ağlabatan müddətdən çox olmamasının təmin edilməsinə görə məsuliyyət birinci növbədə səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının üzərinə düşür. Bu məqsədlə onlar təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinə lazımınca diqqət yetirməklə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, 5-ci maddədə müəyyən edilmiş qaydadan kənara çıxmağa əsas verən ictimai marağın qorunması tələbinin mövcud olub-olmadığı ilə bağlı bütün faktları yoxlamalı və azadlığa buraxılmaq haqqında vəsatətlərlə bağlı qərarlarında bu faktları göstərməlidirlər. Əsas etibarilə bu qərarlarda göstərilən əsaslara və ərizəçinin apellyasiya şikayətlərində qeyd etdiyi müəyyən edilmiş faktlara əsasən Məhkəmə 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində pozuntuya yol verilib-verilmədiyini barədə qərar qəbul etməlidir.

158. Həbs edilmiş şəxsin hüquq pozuntusunu törətdiyinə dair əsaslı şübhənin saxlanması həbsin davam etməsinin qanuniliyinə münasibətdə *sine qua non* (məcburi) şərtidir, lakin vaxt ötdükcə bu əsas yetərli olmur və bu zaman Məhkəmə səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının irəli sürdüyü digər əsasların azadlıqdan məhrum etməyə haqq qazandırır-qazandırmadığını müəyyən etməlidir. Bu əsaslar "müvafiq" və "yetərli" olduqda, Məhkəmə həmçinin səlahiyyətli dövlət orqanlarının icraatın aparılmasında "xüsusi ciddi-cəhd" göstərdikləri barədə nəticəyə gələ bilməlidir.

159. Beləliklə, azadlıqdan məhrum etmənin davam etməsi üçün artıq əsas olmadıqda, azadlığa buraxılmanın təmin edilməsi məqsədi ilə yerli məhkəmələr məhkəməyə qədər həbsin davam etməsinin qanuniliyini nəzərdən keçirmək öhdəliyi daşıyırlar. İlk dövrə əsaslı şübhənin mövcudluğu həbsə haqq qazandıra bilər, lakin elə bir məqam gəlir ki, bu artıq kifayət etmir. Həbs müddətinin ağılabatan olması məsələsi abstrakt şəkildə qiymətləndirilə bilmədiyi üçün və bu, hər bir işdə konkret xüsusiyyətlərə əsasən dəyərləndirilməli olduğundan, hər bir məhkəmə işinə tətbiq edilə bilən konkret vaxt çərçivəsi müəyyən edilməyib (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], §§ 41-45; *Bikov Rusiyaya qarşı* [GC], §§ 61-64; *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], §§ 139-41; həmçinin bax: *Labita İtaliyaya qarşı* [GC], §§ 152-53; *Kudla Polşaya qarşı* [GC], §§ 110-11).

160. Azadlığa buraxılmanın lehinə və əleyhinə olan arqumentlər "ümumi və mücərrəd" (*Boyçenko Moldovaya qarşı*, § 142; *Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, § 173) olmamalı, konkret faktlara istinad etməli və ərizəçinin həbsinə haqq qazandıran şəxsi halları göstərməlidir (*Aleksanyan Rusiyaya qarşı*, § 179).

161. Həbs müddətinin kvaziavtomatik uzanması 5-ci maddənin 3-cü bəndinin müəyyən etdiyi təminatlarla ziddir (*Tase Rumuniyaya qarşı*, § 40).

162. Bu məsələlərdə sübutetmə yükü elə müəyyən edilməməlidir ki, həbs olunmuş şəxs azad edilməsi üçün əsasların mövcudluğunu özü sübut etməli olsun (*Bikov Rusiyaya qarşı* [GC], § 64).

163. Şəxsin həbsinə əsas verə bilən hallar mövcud olubsa, lakin yerli məhkəmə orqanlarının qərarlarında göstərilməyibsə, onları müəyyən etmək və ərizəçinin həbsinə qərar verən səlahiyyətli orqanları əvəz etmək Məhkəmənin vəzifəsi deyil (*eyni məndə*, § 66; *Giorgi Nikolaişvili Gürcüstana qarşı*, § 77). Ədalət mühakiməsinin yerinə yetirilməsinə dair ictimai nəzarət yalnız əsaslandırılmış qərarlar əsasında təmin edilə bilər (*Tase Rumuniyaya qarşı*, § 41).

3) Davam edən həbsin səbəbləri

164. Konvensiyanın presedent hüququ zəminliyə buraxılmanın rədd edilməsi üçün dörd başlıca məqbul səbəb formalaşdırmışdır: (a) müttəhimin məhkəməyə gəlməmə riski; (b) müttəhimin azadlığa buraxılacağı təqdirdə, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə maneə olacaq tədbir görməsi riski; (c) yeni hüquq pozuntularına yol verməsi; (d) ictimai iğtişasa səbəb olması (*Tiron Rumuniyaya qarşı*, § 37; *Smirnova Rusiyaya qarşı*, § 59; *Piruzyan Ermənistanına qarşı*, § 94).

(a) Qaçıb gizlənmə təhlükəsi

165. Qaçıb gizlənmə təhlükəsi yalnız sözügedən cəzanın ağırlığı əsasında qiymətləndirilə bilməz. O, qaçıb gizlənmə təhlükəsinin mövcudluğunu təsdiq edən və ya bu riskin məhkəməyə qədər həbsə haqq qazandırmayacaq qədər cüzi olduğunu göstərən başqa bir sıra müvafiq amillərə istinad edilərək qiymətləndirilməlidir. (*Pançenko Rusiyaya qarşı*, § 106).

166. Qaçıb gizlənmə təhlükəsi şəxsin xarakteri, əxlaqı, evi, məşğuliyyəti, vəsaitləri, qohumluq əlaqələri, təqib edildiyi ölkə ilə bütün növ əlaqələr kimi amillər kontekstində qiymətləndirilməlidir (*Bekçiev Moldovaya qarşı*, § 58).

167. Sadəcə daimi yaşayış yerinin olmaması qaçmaq təhlükəsini yaratmır (*Sulaoya Estoniyaya qarşı*, § 64).

168. Qaçmaq təhlükəsi həbsdə müddətin keçməsi ilə qaçılmaz surətdə azalır (*Neymayster Avstriyaya qarşı*, § 10).

169. Gözlənilən cəzanın ağırlığı ittiham edilən şəxsin qaça biləcəyi riskinin qiymətləndirilməsində müvafiq amil olsa da, ittihamların ağırlığı öz-özlüyündə uzun müddətli həbs-qətimkan tədbirinin əsaslandırılmasına xidmət edə bilməz (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 145; *Qaritski Polşaya qarşı*, § 47; *Xraidi Almaniyaya qarşı*, § 40; *İliykov Bolqarıstana qarşı*, §§ 80-81).

170. "Sübutların vəziyyəti" ümumilikdə təqsirin ciddi əlamətlərinin mövcudluğunu göstərən mühüm amil olsa da, özlüyündə bu, uzunmüddətli həbsə haqq qazandıra bilməz (*Dereci Türkiyəyə qarşı*, § 38).

(b) Araşdırmaya maneənin törədilməsi

171. Təqsirləndirilən şəxsin araşdırmanın lazımınca aparılmasına mane ola bilməsi təhlükəsi abstrakt şəkildə qiymətləndirilə bilməz, və faktiki dəlillərlə dəstəklənməlidir (*Bekçiev Moldovaya qarşı*, § 59).

172. Şahidlərə təzyiqin göstərilməsi riski icraatın ilkin mərhələlərində diqqətə alınmalıdır (*Yarjinski Polşaya qarşı*, § 43).

173. Lakin zaman keçdikcə, istintaqın tələbləri şübhəli şəxsin həbsdə saxlanması əsaslandırılması üçün kifayət etmir: hadisələrin normal cərəyan etdiyi hallarda güman edilən risklər vaxt ötdükcə aradan qalxır, belə ki, araşdırmalar aparılmış, ifadələr alınmış, yoxlamalar aparılmış olur (*Kloot Belçikaya qarşı*, § 44).

(c) Təkrar hüquq pozuntusunun törədilməsi

174. İttihamın ağırlığı yeni hüquq pozuntularına cəhdin qarşısının alınması məqsədi ilə səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının şübhəli şəxs haqqında həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi barədə qərar və ya tədbirin uzadılması barədə qərar verməsinə səbəb ola bilər. Lakin işin halları, xüsusən sözügedən şəxsin keçmişi və şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla təhlükənin aşkar, tədbirin isə məqsədəuyğun olması zəruridir (*eyni mənbə*, § 40).

175. Əvvəlki məhkumluqlar təqsirləndirilən şəxsin yeni hüquq pozuntusu törədə biləcəyi barədə əsaslı şübhəyə əsas yarada bilər (*Selçuk Türkiyəyə qarşı*, § 34; *Matznetter Avstriyaya qarşı*, § 9).

176. İş və ya ailəsi olmadığına görə, şəxsin yeni hüquq pozuntuları törətməyə meyilli olduğu nəticəsinə gəlmək olmaz (*Sulaoya Estoniyaya qarşı*, § 64).

(d) İctimai asayişin qorunması

177. Hesab edilir ki, xüsusi ağırlığı və cəmiyyətin onlara münasibəti nəzərə alınaraq, bəzi hüquq pozuntuları ictimai iğtişasa səbəb ola bilər və bundan qaçmaq üçün, ən azından müəyyən müddətə, məhkəməyədək həbsə haqq qazandırılmalıdır. Buna görə də, istisna hallarda, hər bir halda yerli qanunvericiliyin bir hüquq pozuntusunun səbəb olduğu ictimai iğtişas anlayışını qəbul etdiyi dərəcədə, bu amil Konvensiyanın məqsədləri üçün nəzərə alınmalıdır.

178. Lakin bu əsas yalnız təqsirləndirilən şəxsin azadlığa buraxılmasının faktiki olaraq ictimai asayiş pozacağına dəlalət edən faktlara söykəndikdə müvafiq və yetərli sayıla bilər. Bundan əlavə, həbs yalnız ictimai asayiş təhlükəsi mövcud olana qədər qanuni sayılacaq; həbs

yalnız azadlıqdan məhrum etmə cəzasını gözləmək üçün uzadıla bilməz (*Letellier Fransaya qarşı*, § 51; *I.A. Fransaya qarşı*, § 104; *Pransipe Monakoya qarşı*, § 79; *Tiron Rumıniyaya qarşı*, §§ 41-42).

4) Xüsusi ciddi-cəhd

179. Səlahiyyətli orqanların araşdırma zamanı "xüsusi ciddi-cəhd" nümayiş etdirib-etdirmədiklərinin müəyyən edilməsi zamanı istintaqın mürəkkəbliyi və xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı olan amillərdir (*Skott İspaniyaya qarşı*, § 74).

180. Həbsdə olan təqsirləndirilən şəxsin işinə xüsusi cəldliklə baxılması hüququ səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının öz vəzifələrini lazımınca ehtiyatla yerinə yetirmək cəhdlərinə əsaslandırılmamış maneə törətməməlidir (*Şabani İsveçrəyə qarşı*, § 65; *Sadegül Özdemir Türkiyəyə qarşı*, § 44).

5) Alternativ tədbirlər

181. Səlahiyyətli orqanlar hər hansı şəxsin həbs edilməli, yoxsa azadlığa buraxılmalı olduğu haqqında qərar qəbul edən zaman onun məhkəməyə gəlməsini təmin etmək üçün alternativ tədbirləri nəzərə almaq öhdəliyi daşıyır (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 140). Bu müddəə yalnız "ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək" hüququnu bəyan etmir, həmçinin "azad edilmənin məhkəməyə gəlmə təminatlarının təqdim edilməsi ilə şərtləndirilə biləcəyini" müəyyən edir" (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, § 183; *Leliev Belçikaya qarşı*, § 97; *Şabani İsveçrəyə qarşı*, § 62).

6) Zəminlik

182. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan təminatın məqsədi zərərin əvəzinin ödənilməsi deyil, xüsusilə təqsirləndirilən şəxsin dinləməyə gəlməsinin təmin edilməsidir. Buna görə də onun məbləği əsas etibarilə "[təqsirləndirilən şəxsə], onun vəsaitlərinə və ona zəmanət verən şəxslərlə münasibətinə istinadən, başqa sözlə, onun məhkəməyə gəlməməsi halında girovun itirilmə ehtimalının və ya zəminlərə qarşı görüləcək tədbirlərin hər hansı qaçış arzusundan kifayət qədər çəkindirici olacağına inamın dərəcəsinə əsasən" qiymətləndirilməlidir (*Manquras İspaniyaya qarşı* [GC], § 78; *Noymayster Avstriyaya qarşı*, § 14).

183. Zəminlik yalnız həbsdə saxlamaya haqq qazandıran səbəblər üstünlük təşkil etdikdə tələb oluna bilər (*Musuk Moldovaya qarşı*, § 42; *Aleksandr Makarov Rusiyaya qarşı*, § 139). Qaçıb gizlənmək riskinin qarşısı zəminlik və ya başqa zəmanətlərin vasitəsilə alına bilərsə, təqsirləndirilən şəxs azadlığa buraxılmalıdır və nəzərə alınmalıdır ki, daha yüngül hökmün çıxarılacağına gözləndiyi təqdirdə, təqsirləndirilən şəxsin qaçıb gizlənmək meyli böyük deyil (*Vrençev Serbiyaya qarşı*, § 76). Səlahiyyətli orqanlar müvafiq girov məbləğinin müəyyən edilməsinə təqsirləndirilən şəxsin həbsinin davam etdirilməsinin zəruri olub-olmaması barədə qərara yanaşdıqları qədər ehtiyatla yanaşmalıdırlar (*Piotr Osuç Polşaya qarşı*, § 39; *Bojilov Bolqarıstana qarşı*, § 60; *Skrobov Polşaya qarşı*, § 57).

184. Bundan əlavə, girov üçün müəyyən edilən məbləğ girovun müəyyən edilməsi haqqında qərarla lazımı qaydada əsaslandırılmalıdır (*Georgieva Bolqarıstana qarşı*, §§ 15 və 30-31) və təqsirləndirilən şəxsin sahib olduğu vəsaitləri (*Hristova Bolqarıstana qarşı*, § 111) və ödəmə qabiliyyətini nəzərə almalıdır (*Toşev Bolqarıstana qarşı*, §§ 69-73). Müəyyən şərtlər daxilində həmçinin iddia edilən vurulmuş zərərin məbləği də nəzərə alına bilər (*Manquras İspaniyaya qarşı* [GC], §§ 81 and 92).

185. Zaminliyin məhkəmə nəzarəti olmadan, qanuna əsasən avtomatik rədd edilməsi 5-ci maddənin 3-cü bəndinin təminatlarına ziddir (*Piruzyan Ermənistanı qarşı*, §105; *S.B.C. Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 23-24).

7) Hər hansı həbs müddətinin əsaslandırılması

186. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndini müəyyən minimum müddətin ötürülməməsi şərti ilə məhkəməyə qədər həbsə şərtsiz icazə verdiyi kimi nəzərdən keçirmək olmaz. Nə qədər qısa olmasından asılı olmayaraq, hər hansı həbs müddəti üçün əsas səlahiyyətli orqanlar tərəfindən inandırıcı şəkildə nümayiş edilməlidir (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 140; *Teys Rumıniyaya qarşı*, § 40; *Kastravet Moldovaya qarşı*, § 33; *Belçev Bolqarıstana qarşı*, § 82).

8) Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəmədən əvvəl həbsi

187. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəməyə qədər həbsindən yalnız son çarə kimi istifadə etmək tövsiyə olunur; həbs müddəti mümkün qədər qısa olmalıdır, həbs qəti surətdə zəruri olduqda, azyaşlılar yetkinlik yaşına çatmış şəxslərdən ayrı saxlanmalıdır (*Nart Türkiyəyə qarşı*, § 31; *Güveç Türkiyəyə qarşı*, § 109).

D. Həbsin qanuniliyinə Məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması hüququ (Maddə 5 § 4)

Maddə 5 § 4

“4. Tutulma və ya həbsə alınma nəticəsində azadlıqdan məhrum edilmiş hər kəs onun həbsə alınmasının qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması hüququna və əgər onun həbsi məhkəmə tərəfindən qanunsuz hesab edilibsə, azad edilmək hüququna malikdir.”

1) Müddəanın məqsədi

188. 5-ci maddənin 4-cü bəndi Konvensiyanın *habeas corpus* (tutulmuş şəxsin məhkəməyə gətirilməsinə sərəncam verən) müddəasıdır. O, həbs olunmuş şəxslərə məhkəmə tərəfindən həbslərinin qanuniliyinə baxılmasını tələb etmək hüququ verir (*Mooren Almaniya qarşı* [GC], § 106; *Rakeviç Rusiyaya qarşı*, § 43).

189. Məhkəmənin Konvensiyanın 5-ci maddənin 1-ci bəndinin tələblərinin pozulduğunu aşkar etməməsi faktı onu 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində qiymətləndirmə aparmaqdan azad etmir. Bu iki bənd ayrı-ayrı müddəaları əks etdirir və birinci bəndə riayət edilməsi mütləq surətdə sonuncuya da riayət edildiyini göstərmir (*Duiyeb Niderlanda qarşı* [GC], § 57; *Kolompar Belçikaya qarşı*, § 45).

2) Tələb edilən baxışın xarakteri

190. 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbs olunmuş və ya tutulmuş şəxsə azadlıqdan məhrum edilməsinin 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində qanuniliyi üçün vacib olan prosessual və maddi-hüquqi şərtlərə məhkəmə tərəfindən baxılması üçün məhkəmə işi qaldırmaq hüququ verir (bax: çoxsaylı qərarlarla yanaşı, *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 161; *Reinprext Avstriyaya qarşı*, § 31).

5-ci maddənin 4-cü maddəsinə əsasən "qanunilik" anlayışı 5-ci maddənin 1-ci maddəsi ilə eynidir, belə ki, həbs edilmiş və ya tutulmuş şəxs həbsinin qanuniliyinin yalnız milli qanunvericiliyin deyil, həm də Konvensiyanın tələbləri, əhatə etdiyi ümumi prinsiplər və 5-ci maddənin 1-ci bəndinin icazə verdiyi məhdudiyətlərin məqsədi kontekstində yenidən qiymətləndirilməsi hüququna malikdir (*Suso Musa Maltaya qarşı*, § 50).

191. 5-ci maddənin 4-cü bəndinin tələblərinə cavab verən məhkəmə baxışının formaları səhədən asılı olaraq fərqlənə bilər və sözügedən azadlıqdan məhrum etmə növündən asılıdır (*M.H. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 75).

192. İstisna edilmir ki, həbsin davamlı olaraq qanuna uyğunluğunun vaxtaşırı yoxlanılması sistemi 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğunluğu təmin edə bilər. Lakin avtomatik yoxlama tətbiq edildiyi təqdirdə, həbsin qanuniliyi ilə bağlı qərarlar "ağlabatan intervallarla" qəbul edilməlidir (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, §§ 209 və 212-14, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a), (c), (e) və (f) yarımbəndləri çərçivəsində həbs kontekstində presedent hüququnun icmalı).

193. Əgər şəxs Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1 (c) yarımbəndinə əsasən həbsdə saxlanılırsa, "məhkəmə"nin onun hüquq pozuntusu törətdiyinə dair əsaslı şübhəyə rəvac verən yetərli dəlilin olub-olmadığını yoxlamaq səlahiyyəti olmalıdır, çünki həbs qətimkan tədbirinin Konvensiya çərçivəsində "qanuni" olması üçün belə şübhənin mövcud olması vacibdir (*Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], § 58).

194. Şəxs səlahiyyətli məhkəmənin ittiham hökmü əsasında azadlıqdan məhrum edilibsə, 5-ci maddənin 4-cü bəndi ilə tələb olunan nəzarət məhkəmə icraatının sonunda məhkəmənin qəbul etdiyi qərarla əks etdirilir (*De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, § 76) və buna görə də əlavə qiymətləndirmə tələb olunmur. Lakin şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinə haqq qazandıran əsaslar vaxtın ötməsi ilə dəyişə bildikdə, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin tələblərinə cavab verən orqana müraciət imkanının olması tələb olunur (*Kafkaris Kiprə qarşı* (dec.), § 58).

195. 5-ci maddənin 4-cü bəndinə əsasən, tutulmuş şəxs azadlıqdan məhrum edilməsi barədə ilkin qərarın qəbul edilməsindən sonra meydana gəlmiş yeni amillərə əsasən azadlıqdan məhrum edilməsinin "qeyri-qanuni" olub-olmadığını "yubatmadan" araşdırmaq yurisdiksiyasına malik olan "məhkəməyə" müraciət etmək hüququna malikdir (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, § 208; *Əzimov Rusiyaya qarşı*, §§ 151-52).

196. Psixiatrik müəssisəyə məcburi qaydada uzun müddətə yerləşdirilən ruhi xəstə saxlanmasının qanuniliyini məhkəmədə mübahisələndirmək üçün "ağlabatan müddətdə" işinin araşdırılması hüququna malikdir (*M.H. Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 77, tətbiq edilə bilən prinsiplərin son icmalı üçün). Təşəbbüsün müstəsna olaraq səlahiyyətli orqanlara aid olduğu dövrü qiymətləndirmə sistemi özlüyündə yetərli deyil (*X. Finlandiyaya qarşı*, § 170; *Raudevs Latviyaya qarşı*, § 82).

197. 5-ci maddənin § 1 (e) yarımbəndi çərçivəsində "qanuni həbs" meyarlarına görə, ruhi xəstənin davamlı həbsinə münasibətdə 5-ci maddənin 4-cü yarımbəndi ilə təminat verilən qanuniliyin qiymətləndirilməsi zamanı xəstənin cari sağlamlıq vəziyyətinə, o cümlədən onun yenilənmiş tibbi qiymətləndirmə ilə sübuta yetirilən təhlükəliliyinə istinad edilməlidir və ilkin həbs qərarının irəli gəldiyi keçmiş hadisələr əsas götürülməməlidir (*Cunkal Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), § 30; *Ruiz Rivera İsveçrəyə qarşı*, § 60; *H.V. Almaniyaya qarşı*, § 107).

198. Həbs olunmuş şəxsin 5-ci maddənin 4-cü bəndinin məqsədləri çərçivəsində müraciət edə biləcəyi "məhkəmə"nin ölkənin standart məhkəmə mexanizminin bir hissəsi olan klassik ümumi hüquq məhkəməsi olması mütləq deyil (*Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 61). Lakin o müəyyən prosessual təminatlar təklif edən "məhkəmə xarakterli" orqan olmalıdır. Beləliklə, "məhkəmə" icra hakimiyyəti orqanlarından və iş üzrə tərəflərdən asılı olmamalıdır (*Stefens Maltaya qarşı* (№ 1), § 95).

199. Konvensiyanın tələblərinin ödənməsi məqsədi ilə milli məhkəmə tərəfindən aparılan qiymətləndirmə milli qanunvericiliyin maddi və prosessual hüquq normalarına uyğun

olmalıdır və 5-ci maddənin şəxsi əsassızlıqdan qorumaq məqsədinə müvafiq qaydada həyata keçirilməlidir (*Kendjibhari Niderlanda qarşı*, § 27).

200. 5-ci maddənin 4-cü bəndi İştirakçı Dövlətləri həbsin qanuniliyinin yoxlanması üçün yurisdiksiyasının ikinci səviyyəsini təsis etməyə məcbur etməsə də, belə bir sistem formalaşdıran Dövlət prinsip etibarilə tutulmuş şəxslərə apellyasiya zamanı birinci instansiyada təmin etdiyi eyni təminatları təqdim etməlidir (*Kuçera Slovakiyaya qarşı*, § 107; *Navarra Fransaya qarşı*, § 28; *Tot Avstriyaya qarşı*, § 84).

201. 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbsin qanunsuzluğu ilə bağlı apellyasiya şikayətinə baxan məhkəmənin üzərinə ərizəçinin irəli sürdüyü hər bir arqumenti nəzərə almaq öhdəliyini qoymur. Lakin məhkəmə həbs edilən şəxsin istinad etdiyi və azadlıqdan məhrum edilmənin Konvensiyaya əsasən qanuniliyi üçün vacib şərtlərin mövcudluğunu şübhə altına ala bilən konkret faktları əhəmiyyətsiz hesab edə və ya diqqətə almaya bilməz (*İljkov Bolqarıstana qarşı*, § 94).

202. "Məhkəmə" həbsin qeyri-qanuni olduğunu aşkar etdikdə, azadlığa buraxılma haqqında qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olmalıdır; yalnız tövsiyə vermək səlahiyyəti yetərli deyil (*Benjamin və Vilson Birləşmiş Krallığa qarşı*, §§ 33-34).

3) Prosessual təminatlar

203. 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində prosessual ədalət tələbi kontekst, fakt və şəraitdən asılı olmayaraq, vahid, dəyişməz standartın tətbiqini şərtləndirmir. 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulan prosedur bütün hallarda cinayət və ya mülki icraat üçün 6-cı maddə altında tələb olunan eyni təminatları nəzərdə tutmalı olmasa da, bu prosedur məhkəmə xarakteri daşmalı və sözügedən azadlıqdan məhrum etmənin növünə müvafiq təminatlar təqdim etməlidir (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 203; *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 161).

204. Şəxsin həbsi 5-ci maddənin § 1 (c) yarımbəndinə uyğun gəldikdə, dinlənmə tələb olunur (*Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], § 58). Həbs edilmiş şəxsin şəxsən və ya nümayəndə vasitəsilə dinlənmək imkanının olması azadlıqdan məhrum edilmə məsələlərində tətbiq edilən prosedurun fundamental təminatları arasındadır (*Kampanis Yunanıstana qarşı*, § 47).

Lakin 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbs edilmiş şəxsin həbs müddətinin uzadılması qərarı əleyhinə təqdim etdiyi hər bir apellyasiya şikayəti zamanı dinlənilməsinə tələb etmir, bununla belə, ağılabatan intervallar daxilində dinlənmək hüququnun həyata keçirilməsi mümkün olmalıdır (*Çatal Türkiyəyə qarşı*, § 33; *Altınok Türkiyəyə qarşı*, § 45).

205. İcraatlar çəkişmə xarakteri daşmalı və hər zaman tərəflərin "bərabərliyini" təmin etməlidir (*Reinprext Avstriyaya qarşı*, § 31; *A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 204). Həbs qətimkan tədbiri hallarında təqsirləndirilən şəxsin hüquq pozuntusuna yol verdiyinə dair əsaslı şübhənin mövcudluğu davamlı həbsin qanuniliyi üçün *sine qua non* (məcburi) şərt olduğundan, həbs olunmuş şəxsə ona qarşı irəli sürülən ittihamın əsasını səmərəli şəkildə mübahisələndirmək imkanı verilməlidir. Bu, məhkəmədən ifadələri həbsin qanuniliyinə təsir edə bilən şahidləri dinləməyi tələb edə bilər (*Turkan Moldovaya qarşı*, §§ 67-70).

Ərizəçi və ya onun nümayəndəsinin həbs qərarının qanuniliyini səmərəli şəkildə mübahisələndirmək üçün əhəmiyyətli istintaq dosyesi sənədlərinə çıxış hüququnun rədd edilməsi halında bərabərlik təmin edilmir (*Ovsyannikov Estoniyaya qarşı*, § 72; *Fodale İtaliyaya qarşı*, § 41; *Korneykova Ukraynaya qarşı*, § 68). Aidiyyəti şəxsin yalnız şəxsən dinlənmək imkanı deyil, həmçinin vəkilin səmərəli yardımından istifadə etməsi də əhəmiyyətli ola bilər (*Sernak Slovakiyaya qarşı*, § 78).

206. Çəkişmə və tərəflərin bərabərliyi prinsipinə apellyasiya məhkəməsi qarşısındakı icraat zamanı da əməl edilməlidir (*Çatal Türkiyəyə qarşı*, §§ 33-34 və orada istinad edilən işlər).

4) "Təxirəsalınmazlıq" tələbi

207. Həbs olunan şəxslərə həbslərinin qanuniliyinə etiraz etmək üçün məhkəmə icraatını qaldırmaq hüququnu təmin edən 5-ci maddənin 4-cü bəndi belə icraatın başlanılması nəticəsində onların həbsdə saxlanmasının qanuniliyinə təxirəsalınmadan baxılması və həbs qanunsuz hesab edildiyi təqdirdə ona xitam verilməsi barədə qərara hüquq verir (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], § 154; *Baranovski Polşaya qarşı*, § 68). Qərarın təxirəsalınmadan qəbul edilməsi hüququna əməl edilib-edilmədiyi hər bir işin halları nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməlidir (*Rebok Sloveniyaya qarşı*, § 84).

208. Məhkəmə baxışı imkanı hər hansı şəxs həbs edildikdən dərhal sonra, sonradan isə zəruri olduğu təqdirdə ağılabatan intervallarla təmin edilməlidir (*Molotçko Ukraynaya qarşı*, § 148).

209. "Təxirəsalınmazlıq" (à bref délai) anlayışı 5-ci maddənin 3-cü bəndində göstərilən "dərhal" (aussitôt) anlayışına nisbətən daha az təcililik bildirir (*E. Norveçə qarşı*, § 64; *Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 59).

Lakin hər hansı şəxsin həbs edilməsi haqqında qərar qeyri-məhkəmə orqanı tərəfindən qəbul olunubsa, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində məhkəmə baxışının "təxirəsalınmazlıq" standartı 5-ci maddənin 3-cü bəndində əksini tapan "təcililik" standartına daha çox yaxınlaşır (*Şerbina Rusiyaya qarşı* qərar, §§ 65-70, ərizəçinin prokuror tərəfindən verilən həbs qərarının məhkəmə tərəfindən baxılmasının on gün gecikməsinin həddindən çox hesab olunması).

210. Apellyasiya məhkəməsində icraat zamanı "təxirəsalınmazlıq" standartı daha az sərt olur (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, § 198). İlk həbs qərarı məhkəmə tərəfindən müvafiq təminatlar təklif edən prosedur nəticəsində qəbul edilibsə, Məhkəmə ikinci instansiya məhkəməsində işə baxılmasının daha uzun müddətini qanuni hesab etməyə hazırdır (*Şerbina Rusiyaya qarşı*, § 65).

(a) Nəzərə alınmalı olan müddət

211. Məhkəmə azadlığa buraxılmaq haqqında ərizənin verildiyi/icraatın başlandığı anı başlanğıc nöqtəsi hesab edir. Müvafiq dövr o cümlədən istənilən apellyasiya şikayətinə əsasən, ərizəçinin həbsinin qanuniliyi barədə yekun qərarın qəbul edilməsi ilə sona çatır (*Sançez-Reisse İsveçrəyə qarşı*, § 54; *E. Norveçə qarşı*, § 64).

212. Məhkəməyə müraciətdən əvvəl inzibati hüquq müdafiə vasitəsindən istifadə edilməlidirsə, müddət iş inzibati orqan tərəfindən baxılmağa başlayanda hesablanmağa başlayır (*Sançez-Reisse İsveçrəyə qarşı*, § 54).

213. İcraat iki yurisdiksiya səviyyəsində həyata keçirilibsə, "təxirəsalınmazlıq" tələbinin ödənilib-ödənmədiyinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə ümumi qiymətləndirmə aparılmalıdır (*Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 78; *Navarra Fransaya qarşı*, § 28).

(b) Təxirəsalınmazlıq qiymətləndirilən zaman nəzərə alınmalı olan müvafiq amillər

214. "Təxirəsalınmazlıq" termini mücərrəd şəkildə müəyyən edilə bilməz. 5-ci maddənin 3-cü bəndi və 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan "ağılabatan müddətdə" olduğu kimi konkret işin halları nəzərə almaqla müəyyən edilməlidir (*R.M.D. İsveçrəyə qarşı*, § 42).

215. 5-ci maddənin 4-cü bəndində tələb olunan təxirəsalınmazlığın qiymətləndirilməsi zamanı müqayisə oluna bilən amillər nəzərə alına bilər, məsələn, Konvensiyanın 5-ci

maddəsinin 3-cü bəndinə və 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq əqlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması tələbi ilə əlaqədar rol oynayan amillər: səlahiyyətli orqanlar tərəfindən nümayiş etdirilən ciddi-cəhd, həbs olunmuş şəxsin səbəb olduğu hər hansı yubanma, eləcə də dövlətin məsuliyyət daşmadığı yubanmaya səbəb olan digər amillər (*Mooren Almaniyaya qarşı* [GC], § 106; *Kolompar Belçikaya qarşı*, § 42).

216. 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan işlərdə məsələnin bir instansiya tərəfindən baxılmasına bir ilin sərf edilməsi adi praktika olsa da, 5-ci maddənin azadlıq məsələlərinə aid 4-cü bəndi xüsusi təcililik tələb edir (*Pançenko Rusiyaya qarşı*, § 117). Fərdin şəxsi azadlığından bəhs edən halda, Dövlət tərəfindən həbsin qanuniliyinin təxirəsalınmaz surətdə qiymətləndirilməsi tələbinə əməl etməsi ilə əlaqədar Məhkəmə çox ciddi standartlara malikdir (məsələn bax: *Kadem Maltaya qarşı*, §§ 44-45, Məhkəmə tərəfindən ərizəçinin həbsinin qanuniliyinə dair qərarın verilməsi üçün on yeddi günlük vaxt müddətinin həddindən çox hesab edildiyi iş və həmçinin, apellyasiya icraatının iyirmi altı gün çəkməsinin "təxirəsalınmazlıq" tələbinin pozulması hesab edildiyi *Mamedova Rusiyaya qarşı* iş, § 96).

217. Araşdırma məsələni, həbs olunmuş şəxsin tibbi vəziyyəti kimi mürəkkəb məsələlərin nəzərə alınmasını tələb etdikdə, bu, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində "əqlabatan" müddətin müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alın bilər. Lakin hətta mürəkkəb işlərdə belə, o cümlədən məhkəməyədək həbs zamanı təqsirsizlik prezumpsiyası halında səlahiyyətli orqanlardan xüsusi ilə təxirəsalınmaz baxışın aparılmasını tələb edən amillər mövcuddur (*Frasik Polşaya qarşı*, § 63; *Yablonski Polşaya qarşı*, §§ 91-93).

218. Cinayət işlərində həbs qətimkan tədbiri baxışlar arasındakı intervalların qısa olmasını tələb edir (*Beziçeri İtaliyaya qarşı*, § 21).

219. Qərarın qəbul edilməsinə qədərki müddətin uzunluğu təxirəsalınmazlıq anlayışına uyğun gəlmirsə, Məhkəmə Dövlətə yubanmanın səbəbini izah etməyi və ya sözügedən vaxtın keçməsinə bəraət qazandıran istisna əsasları irəli sürməyi təklif edir (*Musial Polşaya qarşı* [GC], § 44; *Kendjbihari Niderlanda qarşı*, § 29).

220. Nə işin həddin artıq çox olması, nə məzuniyyət dövrü səlahiyyətli məhkəmə orqanları tərəfindən fəaliyyətsizliyə bəraət qazandıra bilməz (*E Norveçə qarşı*, § 66; *Beziçeri İtaliyaya qarşı*, § 25).

E. Qeyri-qanuni həbsə görə kompensasiya hüququ (Maddə 5 § 5)

Maddə 5 § 5

“5. Bu maddənin müddəalarının pozulması ilə tutulmağa və ya həbsə alınmağa məruz qalan hər kəsin iddia ilə təmin olunan kompensasiya hüququ var .”

1) Tətbiqi

221. 5-ci bənddə irəli sürülən kompensasiya hüququ ölkədaxili səlahiyyətli orqan və ya Məhkəmə tərəfindən digər bəndlərdən birinin pozulduğunun müəyyən edildiyini nəzərdə tutur (bax: başqa çoxsaylı qərarlarla yanaşı, *N.C. İtaliyaya qarşı* [GC], § 49; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, § 262; *Vaçev Bolqarıstana qarşı*, § 78).

222. 5-ci maddənin digər müddəalarının pozulduğu ölkədaxili səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən birbaşa və ya mahiyyət etibarını ilə müəyyən edilməyibsə, 5-ci maddənin 5-ci bəndini tətbiq etmək üçün Məhkəmə ilk növbədə özü pozuntunu müəyyən etməlidir (məsələn bax: *Neçiporuk və Yonkalo Ukraynaya qarşı*, §§ 227 və 229; *Yankov Bolqarıstana qarşı*, §§ 190-93).

223. 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tətbiqi qanunsuzluğun və ya pozuntunun olduğu təqdirdə şəxsin azad ola biləcəyi barədə sübutun yerli səviyyədə müəyyən edilməsindən asılı deyil (*Blekstok Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 51; *Ueyt Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 73). Həbs və ya tutulma milli qanunvericiliyə əsasən qanuni olsa da, 5-ci maddəyə zidd ola bilər, bu isə 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tətbiqini tələb edir (*Harkmann Estoniyaya qarşı*, § 50).

2) Məhkəmə müdafiə vasitəsi

224. 5-ci maddənin 5-ci bəndi milli məhkəmələr qarşısında birbaşa və məcburi qüvvəyə malik kompensasiya hüququnu təmin edir (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], § 229; *Ştork Almaniya qarşı*, § 122).

3) Kompensasiya imkanı

225. 5-ci maddənin 5-ci bəndi 1, 2, 3 və ya 4-cü bəndlərin pozulması ilə həyata keçirilmiş azadlıqdan məhrum etməyə görə kompensasiyanın alınması məqsədi ilə tətbiq edilə bildikdə yerinə yetirilmiş hesab olunur (bax: ən son qərarlar, *Mixalak Slovakiyaya qarşı*, § 204; *Lobanov Rusiyaya qarşı*, § 54).

226. İcrası məcburi olan kompensasiya hüququ Məhkəmənin qərarından əvvəl və ya sonra həyata keçirilməlidir (*Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], §§ 183-84; *Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 67).

227. Kompensasiya hüququnun effektiv surətdə həyata keçirilməsi kifayət qədər müəyyənlik dərəcəsi ilə təmin edilməlidir (bax: məsələn, *Çiulla İtaliyaya qarşı*, § 44; *Sakık və başqaları Türkiyəyə qarşı*, § 60). Kompensasiya həm nəzəri (*Dubovik Ukraynaya qarşı*, § 74), həm də praktik baxımdan çatımlı olmalıdır (*Çitayev və Çitayev Rusiyaya qarşı*, § 195).

228. Kompensasiya iddialarına baxan zaman yerli səlahiyyətli orqanlardan milli qanunvericiliyi ifrat formalizm olmadan 5-ci maddənin ruhuna uyğun təfsir və tətbiq etmək tələb olunur (*Şulqin Ukraynaya qarşı*, § 65; *Hutman və Meus Belçikaya qarşı*, § 46).

4) Kompensasiyanın xaraketri

229. Kompensasiya hüququ ilk növbədə maddi kompensasiyanı nəzərə tutur. O, həbs edilmiş şəxsin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi ilə əhatə olunan azadlığa buraxılma hüququnu təmin etmir (*Bozano Fransaya qarşı*, Komissiya qərarı).

230. Məhkəməyə qədər həbsdə saxlanma müddətinin cəza müddətinə hesablanması, qeyri-maliyyə xarakterli olduğundan 5-ci maddənin 5-ci bəndi çərçivəsində müəyyən edilən kompensasiyaya hesab olunmur (*Vlox Polşaya qarşı (№ 2)*, § 32).

5) Zərərin mövcudluğu

231. 5-ci maddənin 5-ci bəndi İştirakçı Dövlətlərə müvafiq şəxsin pozuntunun səbəb olduğu zərəri göstərmək qabiliyyətindən asılı olaraq kompensasiyanı ödəməyə qadağa qoymur. Kompensasiya edilməli olan maddi və ya qeyri-maddi zərər mövcud olmadığı təqdirdə "kompensasiya" məsələsi mövcud ola bilməz (*Vassink Niderlanda qarşı*, § 38).

232. Lakin şəxsin qanunsuz həbsi nəticəsində məruz qaldığı qeyri-maddi zərərin sübut edilməsinin tələb olunmasında ifrat formalizm kompensasiya hüququ ilə ziddiyyət təşkil edir (*Danev Bolqarıstana qarşı*, §§ 34-35).

6) *Kompensasiyanın məbləği*

233. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 5-ci bəndi ərizəçiyə konkret məbləğdə kompensasiya hüququ vermir (*Damian-Burueana və Damian Ruminiyaya qarşı*, § 89; *Şahin Çağdaş Türkiyəyə qarşı*, § 34).

234. Lakin pozuntunun ciddiliyi ilə müqayisədə qeyri-proporsional və ya cüzi kompensasiya 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tələbinə uyğun deyil, belə ki, bu, sözügedən müddəanın təmin etdiyi hüquqa nəzəri və ya illüziya səciyyəsi qazandıra bilər (*Kamber Birləşmiş Krallığa qarşı*, Komissiya qərarı; *Attard Maltaya qarşı* (dec.)).

235. Verilən kompensasiya məbləği məhkəmənin bənzər hallarda təyin etdiyi kompensasiyadan əhəmiyyətli dərəcədə aşağı ola bilməz (*Qanea Moldovaya qarşı*, § 30; *Kristina Boiçenco Moldovaya qarşı*, § 43).

İSTİNAD EDİLƏN İŞLƏRİN SİYAHISI

Bu təlimatda istinad edilən presedent hüququna Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərar və qəraradları və Avropa İnsan Hüquqları Komissiyasının qərarları daxildir.

Əksi göstərilmədiyi təqdirdə bütün istinadlar Məhkəmə Palatasının işin mahiyyəti üzrə çıxardığı qərarlara aiddir. “(dec.)” abreviaturası istinadın Məhkəmənin qərarı olduğunu, “[GC]” abreviaturası isə işə Böyük Palata tərəfindən baxıldığını bildirir.

Təlimatın elektron variantında adı çəkilən məhkəmə işlərinə istinadlar Məhkəmənin (Böyük Palata, Palata və Komitə qərarları, qəraradları, kommunikasiyada olan işlər, məsləhətçi rəylər və Presedent-hüququ İnformasiya Bülletenindən hüquqi icmallar), Komissiyanın (qərarlar və hesabatlar) və Nazirlər Komitəsinin (qətnamələr) presedent hüququna çıxışı təmin edən HUDOC məlumat bazasına (<<http://hudoc.echr.coe.int>>) yönləndirir.

Məhkəmə öz qərar və qəraradlarını iki rəsmi dilində, ingiliscə və/və ya fransızca çıxarır. HUDOC bazasında həmçinin çoxsaylı mühüm məhkəmə işlərinin otuzə yaxın qeyri-rəsmi dilə tərcümələri və üçüncü şəxslərin hazırladığı presedent hüququ üzrə yüzə yaxın onlayn toplulara istinadlar mövcuddur.

—A—

- A. and Others v. Bulgaria* (A. və başqaları Bolqarıstana qarşı), № 51776/08, 29 noyabr 2011-ci il
- A. and Others v. the United Kingdom* [GC] (A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 3455/05, AİHM 2009-cu il
- Abdulxanov v. Russia* (Abdulxanov Rusiyaya qarşı), № 14743/11, 2 oktyabr 2012-ci il
- Adamov v. Switzerland* (Adamov İsveçrəyə qarşı), № 3052/06, 21 iyun 2011-ci il
- Airey v. Ireland* (Eyri İrlandiyaya qarşı), № 6289/73, Komissiyanın 7 iyul 1977-ci il qərarı, Qərarlar və Hesabatlar (DR) 8
- Aleksandr Makarov v. Russia* (Aleksandr Makarov Rusiyaya qarşı), № 15217/07, 12 mart 2009-cu il
- Aleksanyan v. Russia* (Aleksanyan Rusiyaya qarşı), № 46468/06, 22 dekabr 2008-ci il
- Altınok v. Turkey* (Altınok Türkiyəyə qarşı), № 31610/08, 29 noyabr 2011-ci il
- Ambruszkiewicz v. Poland* (Ambruşkeviç Polşaya qarşı), № 38797/03, 4 may 2006-cı il
- Amie and Others v. Bulgaria* (Emi və başqaları Bolqarıstana qarşı), № 58149/08, 12 fevral 2013-cü il
- Amuur v. France* (Amuur Fransaya qarşı), 25 iyun 1996-cı il, *Qərarlar və Qəraradlar barədə hesabatlar* 1996-III
- Angelova v. Bulgaria* (Angelova Bolqarıstana qarşı), № 38361/97, AİHM 2002-IV
- Aquilina v. Malta* [GC] (Aquilina Maltaya qarşı), № 25642/94, AİHM 1999-III
- Ashingdane v. the United Kingdom* (Aşingdeyn Birləşmiş Krallığa qarşı), 28 may 1985-ci il, Seriya A, № 93
- Assanidze v. Georgia* [GC] (Assanidze Gürcüstana qarşı), № 71503/01, AİHM 2004-II
- Assenov and Others v. Bulgaria* (Assenov və Başqaları Bolqarıstana qarşı), 28 oktyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* –1998-VIII
- Attard v. Malta* (dec.) (Attard Maltaya qarşı), № 46750/99, 28 sentyabr 2000-ci il
- Austin and Others v. the United Kingdom* [GC] (Ostin və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 39692/09, 40713/09 və 41008/09, 15 mart 2012-ci il
- Azimov v. Russia* (Əzimov Rusiyaya qarşı), № 67474/11, 18 aprel 2013-cü il

—B—

- B. v. Austria* (B. Avstriyaya qarşı), 28 mart 1990-cı il, Seriya A № 175
- Baranowski v. Poland* (Baranovski Polşaya qarşı), № 28358/95, AİHM 2000-III
- Becciev v. Moldova* (Beçiyev Moldovaya qarşı), № 9190/03, 4 oktyabr 2005-ci il
- Beiere v. Latvia* (Beyere Latviyaya qarşı), № 30954/05, 29 noyabr 2011-ci il
- Bejaoui v. Greece* (Bejaui Yunanıstana qarşı), № 23916/94, Komissiyanın 6 aprel 1995-ci il qərarı
- Belchev v. Bulgaria* (Belçev Bolqarıstana qarşı), № 39270/98, 8 aprel 2004-cü il
- Belevitskiy v. Russia* (Belevitski Rusiyaya qarşı), № 72967/01, 1 mart 2007-ci il
- Benham v. the United Kingdom* (Benham Birləşmiş Krallığa qarşı), 10 iyun 1996-cı il, *Hesabatlar*–996-III
- Benjamin and Wilson v. the United Kingdom* (Benjamin və Vilson Birləşmiş Krallığa qarşı), № 28212/95, 26 sentyabr 2002-ci il
- Bergmann v. Estonia* (Bergmann Estoniyaya qarşı), № 38241/04, 29 may 2008-ci il
- Bezicheri v. Italy* (Beziçeri İtaliyaya qarşı), 25 oktyabr 1989-cu il, Seriya A № 164
- Blackstock v. the United Kingdom* (Blakstok Birləşmiş Krallığa qarşı), № 59512/00, 21 iyun 2005-ci il
- Boicenco v. Moldova* (Boyçenko Moldovaya qarşı), № 41088/05, 11 iyul 2006-cı il
- Bojilov v. Bulgaria* (Bojilov Bolqarıstana qarşı), № 45114/98, 22 dekabr 2004-cü il
- Bollan v. the United Kingdom* (dec.) (Bollan Birləşmiş Krallığa qarşı), № 42117/98, AİHM 2000-V
- Bordovskiy v. Russia* (Bordovski Rusiyaya qarşı), № 49491/99, 8 fevral 2005-ci il
- Bouamar v. Belgium* (Buamar Belçikaya qarşı), 29 fevral 1988-ci il, Seriya A № 129
- Bozano v. France* (Bozano Fransaya qarşı), № 9990/82, Komissiyanın 15 may 1984-cü il qərarı, DR 39
- Bozano v. France* (Bozano Fransaya qarşı), 18 dekabr 1986-cı il, Seriya A № 111
- Brand v. the Netherlands* (Brand Niderlanda qarşı), № 49902/99, 11 may 2004-cü il
- Brega and Others v. Moldova* (Breqa və Başqaları Moldovaya qarşı), № 61485/08, 24 yanvar 2012-ci il
- Brincat v. Italy* (Brinkat İtaliyaya qarşı), 26 noyabr 1992-cı il, Seriya A № 249-A
- Brogan and Others v. the United Kingdom* (Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), 29 noyabr 1988-ci il, Seriya A № 145-B
- Bykov v. Russia* [GC] (Bikov Rusiyaya qarşı), № 4378/02, 10 mart 2009-cu il

—C—

- Calmanovici v. Romania* (Kalmanoviçi Rumıniyaya qarşı), № 42250/02, 1 iyul 2008-ci il
- Castravet v. Moldova* (Kastravet Moldovaya qarşı), № 23393/05, 13 mart 2007-ci il
- Çatal v. Turkey* (Çatal Türkiyəyə qarşı), № 26808/08, 17 aprel 2012-ci il
- Çahal v. the United Kingdom* (Çahal Birləşmiş Krallığa qarşı), 15 noyabr 1996-cı il, *Hesabatlar* 1996-V
- Çitayev and Çitayev v. Russia* (Çitayev və Çitayev Rusiyaya qarşı), № 59334/00, 18 yanvar 2007-ci il
- Çraidi v. Germany* (Çraidi Almaniya qarşı), № 65655/01, AİHM 2006-XII
- Cernák v. Slovakia* (Sernak Slovakiyaya qarşı) № 36997/08, 17 dekabr 2013-cü il
- Ciulla v. Italy* (Çiulla İtaliyaya qarşı), 22 fevral 1989-cu il, Seriya A № 148
- Clooth v. Belgium* (Kloot Belçikaya qarşı), 12 dekabr 1991-ci il, Seriya A № 225
- Èonka v. Belgium* (Eonka Belçikaya qarşı), № 51564/99, AİHM 2002-I
- Creangă v. Romania* [GC] (Kryanqa Rumıniyaya qarşı), № 29226/03, 23 fevral 2012-ci il

Cristina Boicenco v. Moldova (Kristina Boyçenko Moldovaya qarşı), № 25688/09, 27 sentyabr 2011-ci il

Cumber v. the United Kingdom (Kamber Birləşmiş Krallığa qarşı) № 28779/95, Komissiyanın 27 noyabr 1996-cı il qərarı

—D—

D.D. v. Lithuania (D.D. Litvaya qarşı), № 13469/06, 14 fevral 2012-ci il

D.G. v. Ireland (D.G. İrlandiyaya qarşı), № 39474/98, AİHM 2002-III

Dacosta Silva v. Spain (Dakosta Silva İspaniyaya qarşı), № 69966/01, AİHM 2006-XIII

Damian-Burueana and Damian v. Romania (Damian-Burueana və Damian Rumıniyaya qarşı), № 6773/02, 26 may 2009-cu il

Danev v. Bulgaria (Danev Bolqarıstana qarşı), № 9411/05, 2 sentyabr 2010-cu il

De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands (De Jong, Baljet və Van den Brink Niderlanda qarşı), 22 may 1984-cü il, Seriya A № 77

Delcourt v. Belgium (Delkurt Belçikaya qarşı), № 2689/65, Komissiyanın 1 oktyabr 1968-ci il tarixli hesabatında istinad edilən 7 fevral 1967-ci il tarixli Komissiyanın qərarı

Del Río Prada v. Spain [GC] (Del Rio Prada İspaniyaya qarşı), № 42750/09, AİHM 2013

Dereci v. Turkey (Dereci Türkiyəyə qarşı), № 77845/01, 24 may 2005-ci il

De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium (De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı), 18 iyun 1971-ci il, Seriya A № 12

Dikme v. Turkey (Dikme Türkiyəyə qarşı), № 20869/92, AİHM 2000-VIII

Duiyeb v. the Netherlands [GC] (Duiyeb Niderlanda qarşı), № 31464/96, 4 avqust 1999-cu il

Drozd and Janousek v. France and Spain (Drozd və Yanusek Fransaya və İspaniyaya qarşı), 26 iyun 1992-ci il, Seriya A № 240

Dubovik v. Ukraine (Dubovik Ukraynaya qarşı), № 33210/07 və 41866/08, 15 oktyabr 2009-cu il

—E—

E. v. Norway (E. Norveçə qarşı), 29 avqust 1990-cı il, Seriya A № 181-A

El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (El-Masri keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı) [GC], № 39630/09, AİHM 2012-ci il

Elçi and Others v. Turkey (Elçi və başqaları Türkiyəyə qarşı), № 23145/93 və 25091/94, 13 noyabr 2003-cü il

Engel and Others v. the Netherlands (Engel və başqaları Niderlanda qarşı), 8 iyun 1976-cı il, Seriya A № 22

Enhorn v. Sweden (Enhorn İsveçə qarşı), № 56529/00, AİHM 2005-I

Epple v. Germany (Epple Almaniyaya qarşı), № 77909/01, 24 mart 2005-ci il

Erdagöz v. Turkey (Erdagöz Türkiyəyə qarşı), № 21890/93, 22 oktyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VI

Erkalo v. the Netherlands (Erkalo Niderlanda qarşı), 2 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VI

—F—

Farhad Aliyev v. Azerbaijan (Fərhad Əliyev Azərbaycana qarşı), № 37138/06, 9 noyabr 2010-cu il

Fodale v. Italy (Fodale İtaliyaya qarşı), № 70148/01, AİHM 2006-VII

Foka v. Turkey (Foka Türkiyəyə qarşı), № 28940/95, 24 iyun 2008-ci il

Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom (Foks, Kampbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı), 30 avqust 1990-cı il, Seriya A № 182
Frasik v. Poland (Frasik Polşaya qarşı), № 22933/02, AİHM 2010-cu il
Freda v Italy (Freda İtaliyaya qarşı), № 8916/80, Komissiyanın 2 oktyabr 1980-ci il qərarı, DR 21

—G—

Gahramanov v. Azerbaijan (Qəhrəmanov Azərbaycanca qarşı) (dec.), № 26291/06, 15 oktyabr 2013-cü il
Ganea v. Moldova (Qaneya Moldovaya qarşı), № 2474/06, 17 may 2011-ci il
G.K. v. Poland (G.K. Polşaya qarşı), № 38816/97, 20 yanvar 2004-cü il
Gaidjurgis v. Lithuania (Qaidyurgis Litvaya qarşı) (dec.), № 49098/99, 16 iyun 2001-ci il
Galstyan v. Armenia (Qalstyan Ermənistana qarşı), № 26986/03, 15 noyabr 2007-ci il
Garycki v. Poland (Qarıçki Polşaya qarşı), № 14348/02, 6 fevral 2007-ci il
Gasiðð v. Latvia (Gasiðð Latviyaya qarşı), № 69458/01, 19 aprel 2011-ci il
Gatt v. Malta (Qatt Maltaya qarşı), № 28221/08, AİHM 2010-cu il
Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France (Qebremedhin [Qaberamadhien] Fransaya qarşı) , № 25389/05, AİHM 2007-II
Georgieva v. Bulgaria (Qeorqiyeva Bolqarıstana qarşı), № 16085/02, 3 iyul 2008-ci il
Gillan and Quinton v. the United Kingdom (Gillan və Kuinton Birləşmiş Krallığa qarşı), № 4158/05, AİHM 2010
Giorgi Nikolaishvili v. Georgia (Giorgi Nikolaişvili Gürcüstana qarşı), № 37048/04, 13 yanvar 2009-cu il
Giulia Manzoni v. Italy (Giulia Manzoni İtaliyaya qarşı), 1 iyul 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-IV
Glien v. Germany (Qlien Almaniyaya qarşı), № 7345/12, 28 noyabr 2013-cü il
Górski v. Poland (Qorski Polşaya qarşı), № 28904/02, 4 oktyabr 2005-ci il
Gutsanovi v. Bulgaria (Qutsanovi Bolqarıstana qarşı), № 34529/10, AİHM 2013-ci il
Güveç v. Turkey (Güveç Türkiyəyə qarşı), № 70337/01, AİHM 2009-cu il
Guzzardi v. Italy (Quzzardi İtaliyaya qarşı), 6 noyabr 1980-ci il, Seriya A № 39

—H—

H.L. v. the United Kingdom (H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı), № 45508/99, AİHM 2004-IX
H.M. v. Switzerland (H.M. İsveçrəyə qarşı), № 39187/98, AİHM 2002-II
H.W. v. Germany (H.V. Almaniyaya qarşı), № 17167/11, 19 sentyabr 2013-ci il
Harkmann v. Estonia (Harkmann Estoniyaya qarşı), № 2192/03, 11 iyul 2006-cı il
Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland (Hilda Hafsteinsdóttir İslandiya qarşı), № 40905/98, 8 iyun 2004-cü il
Hood v. the United Kingdom (Hud Birləşmiş Krallığa qarşı), [GC], № 27267/95, AİHM 1999-I
Houtman and Meeus v. Belgium (Hutman və Meus Belçikaya qarşı), № 22945/07, 17 mart 2009-cu il
Hristova v. Bulgaria (Hristova Bolqarıstana qarşı), № 60859/00, 7 dekabr 2006-cı il
Huber v. Switzerland (Huber İsveçrəyə qarşı), 23 oktyabr 1990-cı il, Seriya A № 188
Hutchison Reid v. the United Kingdom (Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı), № 50272/99, AİHM 2003-IV

—I—

- I.A. v. France* (İ.A. Fransaya qarşı), 23 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VII
- I.I. v. Bulgaria* (İ.İ. Bolqarıstana qarşı), № 44082/98, 9 iyun 2005-ci il
- Ichin and Others v. Ukraine* (İçin və başqaları Ukraynaya qarşı), № 28189/04 və 28192/04, 21 dekabr 2010-cu il
- Idalov v. Russia* (İdalov Rusiyaya qarşı) [GC], № 5826/03, 22 may 2012-ci il
- Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* (İlaşku və başqaları Moldovaya və Rusiyaya qarşı) [GC], № 48787/99, AİHM 2004-VII
- Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* (İlqar Məmmədov Azərbaycana qarşı), № 15172/13, 22 May 2014
- Ilijkov v. Bulgaria* (İlijkov Bolqarıstana qarşı), № 33977/96, 26 iyul 2001-ci il
- Iliya Stefanov v. Bulgaria* (İliya Stefanov), № 65755/01, 22 may 2008-ci il
- İpek and Others v. Turkey* (İpək və başqaları Türkiyəyə qarşı), № 17019/02 və 30070/02, 3 fevral 2009-cu il
- Ireland v. the United Kingdom* (İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı, 18 yanvar 1978-ci il, Seriya A № 25
- İskandarov v. Russia* (İsgəndərov Rusiyaya qarşı), № 17185/05, 23 sentyabr 2010-cu il

—J—

- Jablonski v. Poland* (Yablonski Polşaya qarşı), № 33492/96, 21 dekabr 2000-ci il
- James, Wells and Lee v. the United Kingdom* (Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı), № 25119/09, 57715/09 və 57877/09, 18 sentyabr 2012-ci il
- Jarzyński v. Poland* (Yarjinski Polşaya), № 15479/02, 4 oktyabr 2005-ci il
- Jeèius v. Lithuania* (Jeèius v. Litvaya qarşı), № 34578/97, AİHM 2000-IX
- Juncal v. the United Kingdom* (Cunkal Birləşmiş Krallığa qarşı) (dec.), № 32357/09, 17 sentyabr 2013-cü il

—K—

- Kerr v. the United Kingdom* (Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı) (dec.), № 40451/98, 7 dekabr 1999-cu il
- Kaboulov v. Ukraine* (Kabulov Ukraynaya qarşı), № 41015/04, 19 noyabr 2009-cu il
- Kadem v. Malta* (Kadem Maltaya qarşı), № 55263/00, 9 yanvar 2003-cü il
- Kafkaris v. Cyprus* (Kafkaris Kiprə qarşı) (№ 2) (dec.), № 9644/09, 21 iyun 2011-ci il
- Kalashnikov v. Russia* (Kalaşnikov Rusiyaya qarşı), № 47095/99, AİHM 2002-VI
- Kallweit v. Germany* (Kallveit Almaniyaya qarşı), № 17792/07, 13 yanvar 2011-ci il
- Kampanis v. Greece* (Kampanis Yunanıstana qarşı), № 17977/91, 13 iyul 1995-ci il
- Kanagaratnam v. Belgium* (Kanagaratnam Belçikaya qarşı), № 15297/09, 13 dekabr 2011-ci il
- Kandzhov v. Bulgaria*, № 68294/01, 6 noyabr 2008-ci il
- Kane v. Cyprus* (Kane Kiprə qarşı) (dec.), № 33655/06, 13 sentyabr 2011-ci il
- Kharin v. Russia* (Xarin Rusiyaya qarşı), № 37345/03, 3 fevral 2011-ci il
- Khodorkovskiy v. Russia* (Xodorkovski Rusiyaya qarşı), № 5829/04, 31 may 2011-ci il
- Khudoyorov v. Russia*, № 6847/02, AİHM 2005-X (çıxarışlar)
- Koendjibiharie v. the Netherlands* (Kendjibihari Niderlanda qarşı), 25 oktyabr 1990-cı il, Seriya A № 185-B
- Kolompar v. Belgium* (Kolompar Belçikaya qarşı), 24 sentyabr 1992-cı il, Seriya A № 235-C
- Koniarska v. United Kingdom* (Koniarska Birləşmiş Krallığa qarşı), № 33670/96, (dec.) 12 oktyabr 2000-ci il

Korneykova v. Ukraine (Korneykova Ukraynaya qarşı), № 39884/05, 19 January 2012
Kortesis v. Greece (Kortesis Yunanıstana qarşı), № 60593/10, 12 iyun 2012-ci il
Krejčíř v. the Czech Republic (Kreyçirj Çex Respublikasına qarşı), № 39298/04 və 8723/05, 26 mart 2009-cu il
Krupko and Others v. Russia (Krupko və başqaları Rusiyaya qarşı), № 26587/07, 26 iyun 2014-ci il
Kuèera v. Slovakia (Kuçera Slovakiyaya qarşı), № 48666/99, 17 iyul 2007-ci il
Kudùa v. Poland (Kudua Polşaya qarşı) [GC], № 30210/96, AİHM 2000-XI
Kurt v. Turkey (Kurt Türkiyəyə qarşı), 25 may 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-III

—L—

L.B. v. Belgium (L.B. Belçikaya qarşı), № 22831/08, 2 oktyabr 2012-ci il
Labita v. Italy (Labita İtaliyaya qarşı) [GC], № 26772/95, AİHM 2000-IV
Ladent v. Poland (Ladent Polşaya qarşı), № 11036/03, 18 mart 2008-ci il
Laumont v. France (Lamont Fransaya qarşı), № 43626/98, AİHM 2001-XI
Lavents v. Latvia (Lavents Latviyaya qarşı), № 58442/00, 28 noyabr 2002-ci il
Lawless v. Ireland (№ 3) (Loules İrlandiyaya qarşı), 1 iyul 1961-ci il, Seriya A № 3
Lebedev v. Russia (Lebedev Rusiyaya qarşı), № 4493/04, 25 oktyabr 2007-ci il
Lelièvre v. Belgium (Lelievır Belçikaya qarşı), № 11287/03, 8 noyabr 2007-ci il
Letellier v. France (Letellier Fransaya qarşı), 26 iyun 1991-ci il, Seriya A № 207
Lloyd and Others v. the United Kingdom (Lloyd və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 29798/96 və digərilər, 1 mart 2005-ci il
Lobanov v. Russia (Lobanov Rusiyaya qarşı), № 16159/03, 16 oktyabr 2008-ci il
Luberti v. Italy (Luberti İtaliyaya qarşı), 23 fevral 1984-cü il, Seriya A № 75

—M—

M. v. Germany (M. Almaniyaya qarşı), № 19359/04, AİHM 2009-cu il
M.A. v. Cyprus (M.A. Kiprə qarşı), № 41872/10, AİHM 2013-cü il
Mahdid and Haddar v. Austria (Mahdid və Haddar Avstriyaya qarşı) (dec.), № 74762/01, AİHM 2005-XIII
Mamedova v. Russia (Mamedova Rusiyaya qarşı), № 7064/05, 1 iyun 2006-cı il
Mancini v. Italy (Mancini İtaliyaya qarşı), № 44955/98, AİHM 2001-IX
Mangouras v. Spain (Manquras İspaniyaya qarşı) [GC], № 12050/04, AİHM 2010
Marturana v. Italy (Marturana İtaliyaya qarşı), № 63154/00, 4 mart 2008-ci il
Matznetter v. Austria (Matznetter Avstriyaya qarşı), 10 noyabr 1969-cu il, Seriya A № 10
McKay v. the United Kingdom (Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], № 543/03, AİHM 2006-X
McVeigh and Others v. United Kingdom (Makvey və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), №8022/77, 8025/77, 8027/77, Komissiyanın 18 mart 1981-ci il hesabatı
Medova v. Russia (Medova Rusiyaya qarşı), № 25385/04, 15 yanvar 2009-cu il
Medvedyev and Others v. France (Medvedyev və başqaları Fransaya qarşı) [GC], № 3394/03, AİHM 2010
Meloni v. Switzerland (Meloni İsveçrəyə qarşı), № 61697/00, 10 aprel 2008-ci il
M.H. v. the United Kingdom (M.H. Birləşmiş Krallığa qarşı), № 11577/06, 22 oktyabr 2013-ci il
Michalák v. Slovakia (Miçalak Slovakiyaya qarşı), № 30157/03, 8 fevral 2011-ci il
Minjat v. Switzerland (Minjat İsveçrəyə qarşı), № 38223/97, 28 oktyabr 2003-cü il

Mogoş and Others v. Romania (Mogoş və başqaları Rumıniyaya qarşı) (dec.), № 20420/02, 6 may 2004-cü il

Molotçko v. Ukraine (Molotçko Ukraynaya qarşı), № 12275/10, 26 aprel 2012-ci il

Monnell and Morris v. the United Kingdom (Monnell və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı), 2 mart 1987-ci il, Seriya A № 115

Mooren v. Germany (Mooren Almaniyaya qarşı) [GC], № 11364/03, 9 iyul 2009-cu il

Morsink v. the Netherlands (Morsink Niderlanda qarşı), № 48865/99, 11 may 2004-cü il

Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium (Mubilanzila Mayeka və Kaniki Mitunga Belçikaya qarşı), № 13178/03, AİHM 2006-XI

Murray v. the United Kingdom (Murrey Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], 28 oktyabr 1994-cü il, Seriya A № 300-A

Musiaù v. Poland (Musial Polşaya qarşı) [GC], № 24557/94, AİHM 1999-II

Muşuc v. Moldova (Musuk Moldovaya qarşı), № 42440/06, 6 noyabr 2007-ci il

—N—

N.C. v. Italy (N.C. İtaliyaya qarşı) [GC], № 24952/94, AİHM 2002-X

Nada v. Switzerland (Nada İsveçrəyə qarşı) [GC], № 10593/08, AİHM 2012-ci il

Nart v. Turkey (Nart Türkiyəyə qarşı), № 20817/04, 6 may 2008-ci il

Nasrulloev v. Russia (Nasrulloev Rusiyaya qarşı), № 656/06, 11 oktyabr 2007-ci il

Năstase-Silivestru v. Romania (Nastase-Silivestru Rumıniyaya qarşı), № 74785/01, 4 oktyabr 2007-ci il

Navarra v. France (Navarra Fransaya qarşı), 23 noyabr 1993-cü il, Seriya A № 273-B

Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Neçiporuk və Yonkalo Ukraynaya qarşı), № 42310/04, 21 aprel 2011-ci il

Neumeister v. Austria (Noymayster Avstriyaya qarşı), 27 iyun 1968-ci il, Seriya A № 8

Niedbala v. Poland (Niedbala Polşaya qarşı), № 27915/95, 4 iyul 2000-ci il

Nielsen v. Denmark (Nilsen Danimarkaya qarşı), 28 noyabr 1988-ci il, Seriya A № 144

Nikolov v. Bulgaria (Nikolov Bolqarıstana qarşı), № 38884/97, 30 yanvar 2003-cü il

Nikolova v. Bulgaria (Nikolova Bolqarıstana qarşı) [GC], № 31195/96, AİHM 1999-II

Nikolova v. Bulgaria (№ 2) (Nikolova Bolqarıstana qarşı), № 40896/98, 30 sentyabr 2004-cü il

Novotka v. Slovakia (Novotka Slovakiyaya qarşı) (dec.), № 47244/99, 4 noyabr 2003-cü il

Nowak v. Ukraine (Novak Ukraynaya qarşı), № 60846/10, 31 mart 2011-ci il

Nowicka v. Poland (Noviçka Polşaya qarşı), № 30218/96, 3 dekabr 2002-ci il

—O—

O.H. v. Germany (O.H. Almaniyaya qarşı), № 4646/08, 24 noyabr 2011-ci il

O'Hara v. the United Kingdom (O'Hara Birləşmiş Krallığa qarşı) № 37555/97, AİHM 2001-X

Ostendorf v. Germany (Ostendorf Almaniyaya qarşı), № 15598/08, 7 mart 2013-cü il

Osypenko v. Ukraine (Osipenko Ukraynaya qarşı), № 4634/04, 9 noyabr 2010-cu il

Öcalan v. Turkey (Öcalan Türkiyəyə qarşı) (dec.), № 46221/99, 14 dekabr 2000-ci il

Öcalan v. Turkey (Öcalan Türkiyəyə qarşı) [GC], № 46221/99, AİHM 2005-IV

Oral and Atabay v. Turkey (Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı), № 39686/02, 23 iyun 2009-cu il

Ovsjannikov v. Estonia (Ovsyannikov Estoniyaya qarşı), № 1346/12, 20 fevral 2014-cü il

—P—

P. and S. v. Poland (P. Və S. Polşaya qarşı), № 57375/08, 30 oktyabr 2012-ci il

Panchenko v. Russia (Pançenko Rusiyaya qarşı), № 45100/98, 8 fevral 2005-ci il
Pankiewicz v. Poland, № 34151/04, 12 fevral 2008-ci il
Pantea v. Romania (Pankeviç Rumıniyaya qarşı), № 33343/96, AİHM 2003-VI
Paradis v. Germany (dec.), № 4065/04, 4 sentyabr 2007-ci il
Petkov and Profirov v. Bulgaria (Petkov və Profirov Bolqarıstana qarşı), № 50027/08 və № 50781/09, 24 iyun 2014-cü il
Petukhova v. Russia (Petuxova Rusiyaya qarşı), № 28796/07, 2 may 2013-cü il
Piotr Baranowski v. Poland, № 39742/05, 2 oktyabr 2007-ci il
Piotr Osuch v. Poland, № 30028/06, 3 noyabr 2009-cu il
Piruzyan v. Armenia, № 33376/07, 26 iyun 2012-ci il
Plesó v. Hungary (Plesou Macarıstana qarşı), № 41242/08, 2 oktyabr 2012-ci il
Prencipe v. Monaco, № 43376/06, 16 iyul 2009-cu il

—Q—

Quinn v. France (Kuinn Fransaya qarşı), 22 mart 1995-ci il, Seriya A № 311

—R—

R.L. and M.-J.D. v. France (R.L. və M. –J.D. Fransaya qarşı), № 44568/98, 19 may 2004-cü il
R.M.D. v. Switzerland (R.M.D. İsveçrəyə qarşı), 26 sentyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VI
Radu v. Germany (Radu Almaniyaya qarşı), № 20084/07, 16 may 2013-cü il
Rahimi v. Greece (Rahimi Yunanıstana qarşı) № 8687/08, 5 aprel 2011-ci il
Rakevich v. Russia (Rakeviç Rusiyaya qarşı), № 58973/00, 28 oktyabr 2003-cü il
Rantsev v. Cyprus and Russia (Rantsev Kiprə və Rusiyaya qarşı), № 25965/04, AİHM 2010-cu il
Raudevs v. Latvia (Raudevs Latviyaya qarşı), № 24086/03, 17 dekabr 2013-cü il
Rehbock v. Slovenia (Rebok Sloveniyaya qarşı), № 29462/95, AİHM 2000-XII
Reinprecht v. Austria (Reinprext Avstriyaya qarşı), № 67175/01, AİHM 2005-XII
Riad and Idiab v. Belgium (Riad və İdiab Belçikaya qarşı), № 29787/03 və 29810/03, 24 yanvar 2008-ci il
Riera Blume and Others v. Spain (Riera Blume və başqaları İspaniyaya qarşı), № 37680/97, AİHM 1999-VII
Ruiz Rivera v. Switzerland (Ruiz Rivera İsveçrəyə qarşı), № 8300/06, 18 fevral 2014-cü il

—S—

S.B.C. v. the United Kingdom (S.B.C. Birləşmiş Krallığa qarşı), № 39360/98, 19 iyun 2001-ci il
S.P. v. Belgium (S.P. Belçikaya qarşı) (dec.), № 12572/08, 14 iyun 2011-ci il
S.R. v. the Netherlands (S.R. Niderlanda qarşı) (dec.), № 13837/07, 18 sentyabr 2012-ci il
Saadi v. the United Kingdom (Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı), № 13229/03, 11 iyul 2006-cı il
Saadi v. the United Kingdom (Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], № 13229/03, AİHM 2008-ci il
Sadegül Özdemir v. Turkey (Sadegül Özdemir Türkiyəyə qarşı), № 61441/00, 2 avqust 2005-ci il
Şahin Çağdaş v. Turkey (Şahin Çağdaş Türkiyəyə qarşı), № 28137/02, 11 aprel 2006-cı il
Sakık and Others v. Turkey (Sakık və başqaları Türkiyəyə qarşı), 26 noyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VII
Salayev v. Azerbaijan (Salayev Azərbaycanca qarşı), № 40900/05, 9 noyabr 2010-cu il

Sanchez-Reisse v. Switzerland (Sançes-Reisse İsveçrəyə qarşı), 21 oktyabr 1986-cı il, Seriya A № 107

Sarigiannis v. Italy (Sariqiannis İtaliyaya qarşı), № 14569/05, 5 aprel 2011-ci il

Schiesser v. Switzerland (Şisser İsveçrəyə qarşı), 4 dekabr 1979-cu il, Seriya A № 34

Schwabe and M.G. v. Germany (Şvabe və M.G. Almaniya qarşı), № 8080/08, 1 dekabr 2011-ci il

Scott v. Spain (Skott İspaniyaya qarşı), 18 dekabr 1996-cı il, *Hesabatlar* 1996-VI

Selçuk v. Turkey (Selçuk Türkiyəyə qarşı), № 21768/02, 10 yanvar 2006-cı il

Shabani v. Switzerland (Şabani İsveçrəyə qarşı), № 29044/06, 5 noyabr 2009-cu il

Shamayev and Others v. Georgia and Russia (Şamayev və başqaları Gürcüstana və Rusiyaya qarşı), № 36378/02, AİHM 2005-III

Shamsa v. Poland (Şamsa Polşaya qarşı), № 45355/99 and 45357/99, 27 noyabr 2003-cü il

Shcherbina v. Russia (Şerbina Rusiyaya qarşı), № 41970/11, 26 iyun 2014-cü il

Shimovolos v. Russia (Şimovolos Rusiyaya qarşı), № 30194/09, 21 iyun 2011-ci il

Shtukurov v. Russia (Ştukurov Rusiyaya qarşı), № 44009/05, AİHM 2008-ci il

Shulgin v. Ukraine (Şulqin Ukraynaya qarşı), № 29912/05, 8 dekabr 2011-ci il

Simons v. Belgium (Simons Belçikaya qarşı) (dec.), № 71407/10, 28 avqust 2012-ci il

Skrobol v. Poland (Skrobol Polşaya qarşı), № 44165/98, 13 sentyabr 2005-ci il

Smirnova v. Russia (Smirnova Rusiyaya qarşı), № 46133/99 və 48183/99, AİHM 2003-IX

Soldatenko v. Ukraine (Soldatenko Ukraynaya qarşı), № 2440/07, 23 oktyabr 2008-ci il

Solmaz v. Turkey (Solmaz Türkiyəyə qarşı), № 27561/02, 16 yanvar 2007-ci il

Stanev v. Bulgaria (Stanev Bolqarıstana qarşı), [GC] № 36760/06, 17 yanvar 2012-ci il

Stađaitis v. Lithuania (Staşaitis Litvaya qarşı), № 47679/99, 21 mart 2002-ci il

Steel and Others v. the United Kingdom (Stil və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), 23 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VII

Stephens v. Malta (№ 1) (Stefens Maltaya qarşı (№ 1)), № 11956/07, 21 aprel 2009-cu il

Stephens v. Malta (№ 2) (Stefens Maltaya qarşı (№ 2)), № 33740/06, 21 aprel 2009-cu il

Stepuleac v. Moldova (Stepulyak Moldovaya qarşı), № 8207/06, 6 noyabr 2007-ci il

Stoichkov v. Bulgaria (Stoiçkov Bolqarıstana qarşı), № 9808/02, 24 mart 2005-ci il

Storck v. Germany (Ştork Almaniya qarşı), № 61603/00, AİHM 2005-V

Sulaoja v. Estonia (Sulaoya Estoniyaya qarşı), № 55939/00, 15 fevral 2005-ci il

Suso Musa v. Malta (Suso Musa Maltaya qarşı), № 42337/12, 23 iyul 2013-ci il

Svipsta v. Latvia (Svipsta Latviyaya qarşı), № 66820/01, AİHM 2006-III

—T—

Talat Tepe v. Turkey (Talat Tepe Türkiyəyə qarşı), № 31247/96, 21 dekabr 2004-cü il

Tepe v. Turkey (Tepe Türkiyəyə qarşı), № 31247/96, 21 dekabr 2004-cü il

Tase v. Romania (Tase Rumıniyaya qarşı), № 29761/02, 10 iyun 2008-ci il

Tiron v. Romania (Tiron Rumıniyaya qarşı), № 17689/03, 7 aprel 2009-cu il

Toniolo v. San Marino and Italy (Toniolo San Marinoya və İtaliyaya qarşı), № 44853/10, 26 iyun 2012-ci il

Toshev v. Bulgaria (Toşev Bolqarıstana qarşı), № 56308/00, 10 avqust 2006-cı il

Toth v. Austria (Tot Avstriyaya qarşı), 12 dekabr 1991-ci il, Seriya A № 224

Tsirlis and Kouloumpas v. Greece (Tsirlis və Kulumpas Yunanıstana qarşı), 29 may 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-III

Turcan v. Moldova (Turkan Moldovaya qarşı), № 39835/05, 23 oktyabr 2007-ci il

—V—

- Vachev v. Bulgaria* (Vaçev Bolqarıstana qarşı), № 42987/98, AİHM 2004-VIII
Vander Leer v. the Netherlands (Vander Leer Niderlanda qarşı), 21 fevral 1990-cı il, Seriya A № 170-A
Van Droogenbroeck v. Belgium (Van Droogenbroek Belçikaya qarşı), 24 iyun 1982-ci il, Seriya A № 50
Varbanov v. Bulgaria (Varbanov Bolqarıstana qarşı), № 31365/96, AİHM 2000-X
Varga v. Romania (Varqa Rumıniyaya qarşı), № 73957/01, 1 aprel 2008-ci il
Vasileva v. Denmark (Vasileva Danimarkaya qarşı), № 52792/99, 25 sentyabr 2003-cü il
Vassis and Others v. France (Vassis və başqaları Fransaya qarşı), № 62736/09, 27 iyun 2013-cü il
Velinov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (Velinov keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı), № 16880/08, 19 sentyabr 2013-cü il
Violet Burzo v. Romania, № 75109/01 and 12639/02, 30 iyun 2009-cu il
Voskuil v. the Netherlands (Voskuil Niderlanda qarşı), № 64752/01, 22 noyabr 2007-ci il
Vrenèev v. Serbia (Vrençev Serbiyaya qarşı), № 2361/05, 23 sentyabr 2008-ci il

—W—

- Waite v. the United Kingdom* (Ueyt Birləşmiş Krallığa qarşı), № 53236/99, 10 dekabr 2002-ci il
Wassink v. the Netherlands (Vassink Niderlanda qarşı), 27 sentyabr 1990-cı il, Seriya A № 185-A
Weeks v. the United Kingdom (Viks Birləşmiş Krallığa qarşı), 2 mart 1987-ci il, Seriya A № 114
Wemhoff v. Germany (Vemhoff Almaniya qarşı), 27 iyun 1968-ci il, Seriya A № 7
Willcox and Hurford v. the United Kingdom (Villkoks və Hurford Birləşmiş Krallığa qarşı) (dec.). № 43759/10 və 43771/12, 8 yanvar 2013-cü il
Winterwerp v. the Netherlands (Vinterverp Niderlanda qarşı), 24 oktyabr 1979-cu il, Seriya A № 33
Witold Litwa v. Poland (Vitold Litva Polşaya qarşı), № 26629/95, AİHM 2000-III
Wùoch v. Poland (Vlox Polşaya qarşı), № 27785/95, AİHM 2000-XI
Wùoch v. Poland (№ 2) (Vlox Polşaya qarşı № 2), № 33475/08, 10 may 2011-ci il

—X—

- X. v. Austria*, (X. Avstriyaya qarşı), № 8278/78, Komissiyanın 13 dekabr 1979-cu il qərarı, DR 18
X. v. Belgium (X. Belçikaya qarşı), № 4741/71, Komissiyanın 2 aprel 1973-cü il qərarı
X. v. Finland (X. Finlandiyaya qarşı), № 34806/04, AİHM 2012-ci il
X. v. Germany (X. Almaniya qarşı), № 1322/62, Komissiyanın 14 dekabr 1963-cü il qərarı
X. v. Germany (X. Almaniya qarşı), № 6659/74, Komissiyanın 10 dekabr 1975-ci il qərarı
X. v. Germany (X. Almaniya qarşı), № 8098/77, Komissiyanın 13 dekabr 1978-ci il qərarı, DR 16
X. v. Switzerland (X. İsveçrəyə qarşı), № 8500/79, Komissiyanın 14 dekabr 1979-cu il qərarı, DR 18
X. v. Switzerland (X. İsveçrəyə qarşı), № 9012/80, Komissiyanın 9 dekabr 1980-ci il qərarı, DR 25
X. v. the United Kingdom (X. Birləşmiş Krallığa qarşı), № 6998/75, Komissiyanın 16 iyul 1980-ci il hesabatı

X. v. the United Kingdom (X. Birləşmiş Krallığa qarşı), 5 noyabr 1981-ci il, Seriya A № 46

—**Y—Z**—

Yankov v. Bulgaria (Yankov Bolqarıstana qarşı), № 39084/97, AİHM 2003-XII

Yefimenko v. Russia (Yefimenko Rusiyaya qarşı), № 152/04, 12 fevral 2013-cü il

Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium (Yoh-Ekale Belçikaya qarşı), № 10486/10, 20 dekabr 2011-ci il

Z.H. v. Hungary (Z.H. Macarıstana qarşı), № 28973/11, 8 noyabr 2012-ci il